Sanat ve Edebiyat dergisi

TOHUM

Mart/Nisan 87 Sayı 6 3.50 DM

Kapak Resmi:

İ. Yıldırım

Sorumlu:

Veli Genç

Yönetim Yeri:

Olof af acreis
väg 7-413
17164 Solna-
Schweden

Yazışma Adresi:

A. Özgen UTKU
Postfach 10 11 92
5000 Köln 1

Abone Koşulları:

B. Almanya:
6 aylık: 15.00 DM,
yıllık: 30.00 DM
Avrupa için:
6 aylık: 18.00 DM,
yıllık: 35.00 DM

Konto Nr:

Stadtsparkasse-
Köln
Konto No:
34513523
BLZ: 37050198

Dizgi ve Baskı;

MONDIAL
Satz-.Druck-und
Vertrieb GmbH
Tel: 0203-447299

SUNU

TOHUM'un Mart/Nisan sayısı elinizde. Neden iki aylık çıktı? diye düşünebilirsiniz. Düşünmekte de haklısınız. İki aylık birden çıkarmamızın sebebi ise, teknik bir yanlışlığı gidermektir. Dergimiz, yayın hayatına ayın sonunda çıkarak başladı. Böylece, örneğin Ocak sayısı Şubat'ta çıkar oldu. Bu da sanki bir ay gecikmeli çıkıyormuş imajını yarattı. Amacımız bu durumu düzeltmek olduğu için, bu sayıyı iki aylık çıkardık. Bu durum abonelerimizi etkilemediği gibi, her ayın başında **Tohum** elinizde olacak.

Bu sayımızda, **Fakir Baykurt**'la yaptığımız bir söyleşi yer alıyor. Yaptığımız söyleşi, okuyucularımızın kafasında **Baykurt**'la ilgili varolan sorulara cevap verecek ve bazı sorunları tartışma gündemine koyacaktır. Bu sayımızla beraber, yabancellerde ve ülkemizde kalemiyle yaşam kavgası veren devrimci, demokrat sanatçılarımızla söyleşilerimiz yer alacak.

Ayrıca, **N. Behram, M. Oruçoğlu, A. Ö. Utku, Ş. Eraslan, G. Emre, F. Tunç, M. Çetin** yazılarıyla, **H. Nadir, Z. Abidin, K. Bozoklar, A. Özler, Karahan, N. Behram**, şiirleriyle **Tohum**'a güç kattılar.

A. Behramoğlu'nun "Yaşayan Bir Şiir" adlı kitabından alınan, "Şiir ve Slogan" adlı yazısını okuyuculara sunuyoruz.

Çağrımız kadınlaradır. Kadınlar da kalemi sıkıca kavramalı ve kültür sanat cephemizin güçlü sesi olma yolunda olan **TOHUM** için yazmalı, böylece öne atılmalı ve **TOHUM**'un yarısına sahip olmalıdırlar.

M. Çetin arkadaşın isteği üzerine ayırmış olduğumuz sayfanın başlığını **İçerdekinin Notlarından** şeklinde değiştiriyoruz

Yazın işiyle uğraşan tüm devrimci, demokratlara bu amaçla seçkin ürünler ortaya çıkaranlara sayfalarımız açıktır.

Sizlerden gelecek yazı, şiir, öykü, haber ve her türlü desteğe gereksinmemizin olduğunu belirtmek istiyoruz.

Yeni tohumla buluşmak umuduyla... Sevgiyle, Dostlukla...

Bu Sayıda

Siyah Kardeşim	**M. Fidan**	4
F. Baykurtla Söyleşi	**Tohum**	5
Türkiye'den Şili'ye	**A. Özler**	11
Müziğin Özsel Niteliği Ve Gerçekçilik	**A. O. Utku**	13
Bahar Sabahı Esen Rüzgar	**Karahan**	16
Yozluk-Yobazlık	**N. Behram**	19
Dedim	**K. Bozoklar**	20
1986 Ve Şiir	**Ş. Eraslan**	23
Şiir Ve Slogan	**A. Behramoğlu**	27
Bizimle Çalışmak İstemiyorsun Demek	**B. Brecht**	28
Şiirler... Gurbetlikler...	**G. Emre**	31
İvan İvanoviç Varmıydı, Yokmuydu?	**M. Oruçoğlu**	33
Cenk Çeşitlemesi	**N. Behram**	36
Proletarya Diktatörlüğünde Proletaryanın Altı Temel Hakkı	**M. Oruçoğlu**	41
Dönmemişler Yıllığı	**H. Nadir D.**	42
Şiirin Döğüşkenliği Ve Şafak Türküsü Üzerine	**M. Çetin**	43
Yüzyılımızın Bir Büyük Müzik Adamı; Bela Bartok	**F. Tunç**	48
Halk Müziğinin Önemi Üzerine	**B. Bartok**	50
Okuyucudan	**Mektuplar**	53
Kayboluyorsun	**Z. Abidin**	56

Bir trafik kazası sonucu kaybettiğimiz Mühendis ve Tiyatrocu Mustafa Fidan arkadaşımızın geride bıraktığı bir şiirini ailesine ve tüm dostlarına armağan ediyoruz.

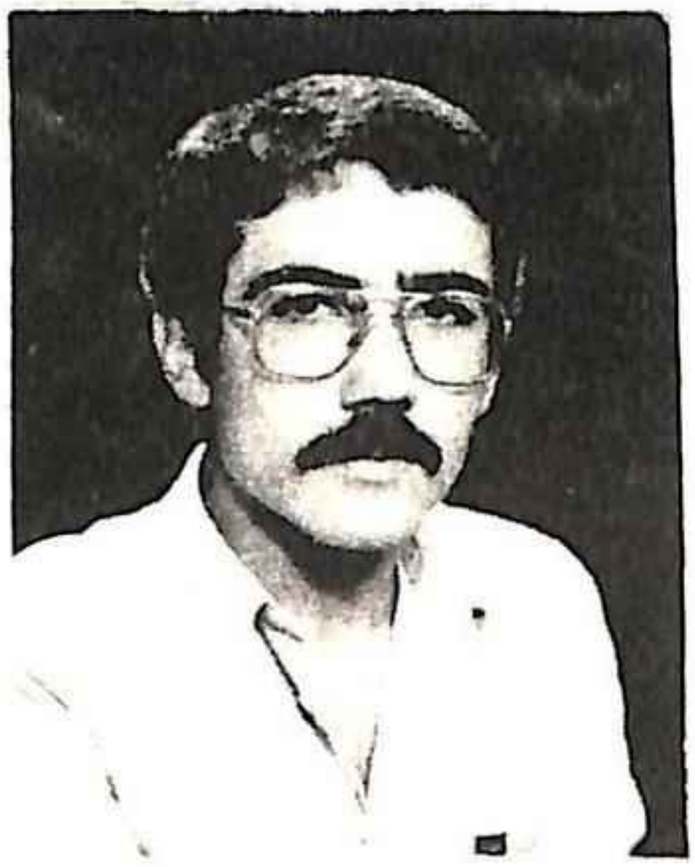

SİYAH KARDEŞİM

Mustafa Fidan

I

Güney Afrikalı ozan
Muloise'nin anısına!

Siyah kardeşim
Ozanım
Senin ismini bilmiyordum
Öğrenince
Acı, hüzünle, hınçla
Doldu yüreğim

Şiirlerini de okumadım
Bildiğim bir şey varsa
Yoktu sermayenin korkusu
Yoktu ilkçiliğin
Mısralarında
Kardeşliğe
Dayanışmaya
Sevgiye
davetin vardı
Görmedin
Yetişemedin

Bak Asyalı
Kardeşin
Geldi

II

Yüreği benimle
Seni yaşatıyor
Ölmek, öldürmek
Kolay
Yaşamak, kardeşçesine
Zor
Korkmuyor artık
Dünyadaki
Senin gibi
Düşünen
Kardeşlerin
Seninledir
Benim
Ölümsüz
Siyah kardeşim
Kardeşlerim

FAKİR BAYKURT'LA SÖYLEŞİ!

Tohum: *Sayın Baykurt, önce genel bir soru yöneltip romanla ilgili sorulara bundan sonra geçmek istiyoruz. Edebiyat tarihimizde devrimci-demokrat sanatın, burjuva-liberal ve feodal-gerici sanata ağırlığı nedir sizce? Devrimci-demokrat sanatın sevdiğiniz ünlü temsilcileri kimlerdir?*

F. Baykurt: Sanat alanında, tutum ve anlayışların kabaca ikiye ayrılması öteden beri vardır. Bir bölümü, toplumu ve yaşamı olduğu gibi tutmak ve hattâ geri çekmek isterken, bir bölümü onun tarihsel gelişme doğrultusunda ileri götürülmesine ve dönüştürülmesine yardım etmek ister. Sanat, bilimden ayrı, fakat ona paralel olarak, düşünce ve duyguları imajlarla açıklar ve gösterir. Toplumda gelişen ve bir bölümü toplumsal bilinç altına itilen istekleri deşerek gün yüzüne çıkarır. İlerici sanattan bunu anlıyorum. Öbürü tutucu, hattâ gerici sanat oluyor. İlerici sanatın başlıca

özelliği, onun tarihin akışına uygun olan yönünü ileriye doğrultmuş olmasıdır. Sadece iyi yazmak ilerici sanatın özelliği olamaz. Gerici ve tutucu sanat yapıtları da iyi ve güzel yazılabilir. Sanatın işlevini, okuru ya da izleyiciyi etkilemek diye tanımlayabiliriz. İlerici sanat yapıtları işçilik yönünden iyi ve güzel olmalı, okurları ve izleyicileri sarsmalıdır. Onlarda ileriye doğru düşünüş, duyuş ve davranış istekleri uyandırmalıdır. Okurun ve izleyicinin, toplumun içinde bulunduğu durumları bütün açıklığıyla kavratıp, o durumların neden değişmesi gerektiğini sezdirmelidir. Benim bu özelliklerinden ötürü sevdiğim epeyce sanatçı var. Yazın alanında Maksım Gorki, Jack London, Nazım Hikmet, Pablo Neruda, Sabahattin Ali, Samim Kocagöz ve Orhan Kemal bunlardandır.

Tohum: *Edebiyat tarihimizde romanın en parlak dönemi hangi dönemdir?*

F. Baykurt: Öbür uluslara kıyasla bizde romanın geçmişi 120 yıldan daha az. Ama daha önce küçümsenmeyecek bir sözlü, hatta yazılı anlatım geleneğimiz var. Parlak dönem, sanımca Cumhuriyetten sonra açılmıştır. Halkın anlayacağı dil ile yazan ve çok okunan Reşat Nuri'yi önemli sayıyorum. Sabahattin Ali, çok az yaşadığı halde, toplumcu ve eleştirel gerçekçi başarılı yapıtlar üretmiştir. Yazın sanatını demokratlaştırdığı için Sait Faik de önemlidir. Romanda en parlak dönemi kuşkusuz Yaşar Kemal açmıştır. İçerik, biçim, dil, biçem (uslûp) yönlerinden onun romanları, bütün kusurlarını aşan üstün özellikler taşır. Bu dönem içinde Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Abbas Sayar gibi yazarlarımız da var.

Tohum: *Romanda öz ve biçim sorununa nasıl yaklaşıyorsunuz?*

F. Baykurt: Öz ile biçim arasındaki kopmaz ilişki karşılıklı, sürekli ve zorunludur. Öz biçimi daha büyük ölçüde etkilemektedir. Toplumsal öz, bireyin durumunu ve psikolojisini de kendinde bütünleyerek biçimi oluşturur. Yeni toplumsal özler yeterince kavranmadan, biçimsel yenilikler getirme çabaları, yazın sanatını basit oyunlara dönüştürür. Biçim, sanatta elbet çok önemlidir. Ama hiç bir zaman amaç olamaz. İyi yazmak, toplumsal özü okura ulaştırmak için seçilen bir olanaktır.

Tohum: *1970'ten sonra ortaya çıkan romanı nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu çizginin, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve roman dünyasını derinden etkileyen Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve Fakir Baykurt gibi yazarların toplumsal gerçekçi çizgisini, özde ya da biçimde aştıklarını söyleyebilirmisiniz?*

F. Baykurt: Yazın tarihinde dönemleri politik dönemlere bakarak belirtmek her zaman doğru mudur bilmiyorum. Toplumların yaşamı gibi, sanatlar da bir bütün olarak kesintisiz akar. Özellikle yazın sanatı her zaman geçmişin olumlu olumsuz etkileriyle birlikte devinir. Bu devinim günümüzden geçerek kendisini yarına, yarınlara aktarır. 1970'lerden başlayarak gördüğümüz yapıtların yazarları toplumsal gerçekçi yazarların çokca eleştirilen bir durumundan etkilendiler. Toplumsal gerçekçi yazarlar, bireyin toplumsal ve ruhsal durumunu yeterince önemli saymadılar gibi bir kanı yaygınlaştırıldı. Bu doğru değildir. Bireyin durumunu görmezden gelerek toplumsal gerçekçi sanat yapılamaz. Romanlar, daha çok bireyleri ele alıp işleyerek toplumsal durumları açıklayan yapıtlardır. Amaçlanan, bireyin durumunu abartarak ve gereğinden çok öne çıkararak toplumsal kaygıyı küçültmek ise, bu yanlıştır. Toplum ile birey ilişkisi de zorunlu ve sürekli olarak karşılıklıdır. Birbirinden koparılması sakın calıdır. Bu dönem yazarları içerisinde, yapılan işin ideolojik ve estetik gereklerini iyi kavrayan örnekler vardır. Orhan Pamuk bunlardan biridir. Adlarını saydığınız Yaşar Kemal, Orhan Kemal ve haydi söyleyeyim, Fakir Baykurt gibi yazarlar elbet zamanla aşılacaklardır. Şimdilik böyle bir durumdan ne yazık kolayca söz edilemez.

Tohum: *Romanlarınızda köylülüğün ve proletaryanın hayatını ve mücadelesini anlattınız. Bazı aydınlar sizin, kır hayatını, köylülüğü anlatmada daha başarılı olduğunu söylüyor. Bu konuda ne diyorsunuz?*

F. Baykurt: Genel olarak arkadaşlarımla birlikte yaptığım işin kendime düşen bölümü üzerinde açıklamalar yapmaktan kaçınmıyorum. Değerlendirme yapmak ise halkın, okurların ve eleştirmenlerin görevi ve yetkisidir. Ben, yoksul köylülükten çıkıp gelmiş bir yazarım. Köylülüğün 700 yıldan çok bir zamandır, içinde bulunduğu durum iyi değildir. Üstelik bu katman büyük bir çoğunluktur. Üstelik bu katman, yurudumuzda işçi sınıfının en önemli yandaşıdır. Onun durumunu bütün açıklığı ile tam ve doğru yazmalıyız ki, iyileştirilmesi yolunda verilen savaşıma bir katkımız olabilsin. Onun toplumsal ve ruhsal özelliklerini bütün açıklığı ve tamlığıyla belirtmeliyiz ki, işçi sınıfının kaçınılmaz tarihsel savaşımında gerekli olan verileri getirebilelim. Değilse boşuna bir takım heveslerle köylülüğü anlatmak gibi bir ısrarımız yoktur. Üstelik köylüler, insan değilmidir, birey değil midir? Onların sanat yapıtlarına, romanlara konu olacak yaşamları, saygınlıkları yok mudur? Ben eğer yoksul köylülüğü, onun yaşamını anlatmada daha başarılı olmuşsam, bu doğruysa, bunu kültürümüzün kazanımlar bölümüne yazmak gerekir.

Tohum: *Gelişen teknoloji karşısında romanın geleceğini nasıl görüyorsunuz?*

F. Baykurt: Roman sadece bir anlatı ya da bir dışa vurum olmadığı için, tıpkı şiirin, tıpkı müziğin, resmin geleceği gibi onun da geleceğinden herhangi bir kaygı duymuyorum. Üstelik romanda, müzik, şiir, resim de içinide olmak üzere bütün öbür sanatlardan ögeler ve en azından yansımalar vardır. Bundan ötürü roman çok boyutlu, daha doğrusu çoğul bir sanattır. Gelişen teknoloji, sinema, televizyon ya da video, ses bantları, hangisi olursa olsun hepsi az çok romanı ve öteki yazınsal türleri kullanarak varolurlar. Bir zamanlar insanlığın roman diye bir kendini deyimleme olanağı yoktu. Biliyoruz ki roman, belirli tarihsel dönüşümlerden ortaya çıktı. Bir zamana kadar olmadığına göre, bugünkü ya da yarınki belirli ya da belirsiz bir zamandan sonra olmayacaktır gibi bir sanı, belki kuramsal olarak doğrudur. Ama tıpkı beslenmemiz için buğday gibi, roman da toplumsal, ruhsal, ideolojik, estetik gereksinmelerimiz için varolmasını sürdürecektir. Onunla insanoğlu, büyük anlatım olanaklarına kavuştu. Onu elden bırakmayacaktır. İnsanlar, roman yazmayı ve okumayı sürdüreceklerdir. Fransa başta olmak üzere, kimi ülkelerde zaman zaman alevlendirilen bu tartışmaların geçici olduğuna inanıyorum.

Tohum: *Şu anda üzerinde çalıştığınız bir yapıtınız var mı? Geleceğe ilişkin, halkımıza hangi alanda, ne tür yapıtlar sunacağınız konusunda tasarılarınız var mı?*

F. Baykurt: Yedi yıldır yaşamakta olduğum Ruhr Havzasında, işçilerimiz ve onların içinde bulunduğu Almanya'nın toplumsal koşullarını içeren öyküler ve romanlar yazıyorum. Bunlardan basılanlar da oluyor. Yüksek Fırınlar, Koca Ren, romanlarım Tükiye'de okurların elindedir. Bunun bir üçüncüsü üzerinde çalışmaktayım. Böylece bir "Duisburg Üçlemesi" oluşturmak istiyorum. Biraz uzun süreceğe, vakit alacağa benzer. Ayrıca 1989'da 60 yaşıma gireceğim. Yazın tarihimize baktığım zaman korkunç üzülüyorum. Sanatçılarımız genel olarak az yaşayor. Çoğu erkenden ölüyor, kimini de biz öldürüyoruz. Bu durumda 60 yıl yaşayabilmek küçümsenemez bir mutluluktur. Özel bir kutlama anlamında değil ama yetişmemi sağlayan köyüme, halkıma bir sunmalık olmak üzere tasarladığım özyaşamsal öyküler var. Özyaşam yazma alanı kültürümüzün ne yazık yoksul bir alanıdır. Anılar, özyaşamsal kitaplar yazarlarımızca bile yeterince önemsenmiyor. Eldem geldiğince bu boşluğu doldurmak zorundayız. Sayıları, kabaca üçyüz kadar olacak bu özyaşamsal öykülerin ikiyüz'den fazlasını yazdım. 1989'da bunların enaz yüzelli'sini kitaplaştıracağım.

Kaldı ki sürekli olarak insan denilen büyük karmaşığı açıklamaya uğraşıyoruz. Bu yüzden de, her zaman, sadece köylüleri değil, işçileri, emekçi göçü içinde savrulan insanları anlatan romanlar yazmaya da çabalıyorum.

Tohum: *Halkımız tarafından tanınan Irażca gibi çok ünlü tipleriniz var. Yazarken tip yaratmaya özel bir önem mi veriyorsunuz? Yoksa Tipler olayın akışında, kendiliğinden yazış seyri içinde mi doğuyor? Romanda, Oblamov, Don Kişot, Murtaza, Zübük gibi güçlü tipler yaratma sorununa bazı yazarlar özel bir önem veriyor. Bu soruna nasıl yaklaşıyorsunuz!*

F. Baykurt: Kişilerin, karakter ve tip özellikleri her zaman vardır. Tip yaratmak,sanatın tek amacı ve işi değildir. Ama, iyice belirenmiş tipler ve karakterler olmadan da roman olmaz. Olursa, ayakta duramayan kemiksiz bedenler olur, bunlardan işe yaramaz yapıtlar ortaya çıkar. Irazca ve öbürlerinin birer tip olduğu ya da olmadığı noktaları üzerinde durmayacağım. Benim yazma yöntemim, romanları kâğıda dökmeden önce uzun hazırlanmalara dayanır. Hiç bir romanı, yazım süresi kadar kısa bir zaman diliminde tasarlayıp, hazırlayıp bitirmedim. Her birinin altında dörder, beşer yıllık hazırlık süreleri vardır. Bu süreler içinde ben romanlarımı kafamda kurarak çok çeşitli notlar alırım. İnceleme ve araştırmalar yaparım. Yazmaya oturmadan önce, en önemli ögeler ve ayrıntılar hazırdır. Hiç bir olay, durum ya da ayrıntı romanlarıma rastlansal olarak girmez. İlk yazımını bitirdikten sonra da o romanı dört beş kez elden geçiririm. Böylece her şeyin yerli yerinde olduğunu sanırım. Kişiler, karakterler ve varsa tipler, bu uzun emek ile oluşurlar. Bu çok yönlü çabadan ayrı olarak ve önceden duyulmuş özlemlerle tip yaratma gibi bir hevesim yoktur.

Tohum: *En beğendiğiniz yapıtınız hangisidir? Bu yapıtı, hangi ögelerden dolayı beğeniyorsunuz? En sevdiğiniz kahramanınız hangisidir?*

F. Baykurt: Romanlarım arasında kolayca bir ayrım yapmıyorum. Onlar, çok okundukları için yeniden yenidin basıldılar. Her baskı için metinleri gözden geçirdim ve nerdeyse birer kez daha yazdım. Bundan dolayı ben yapıtlarımı çok sevmem. Fazlaca haşır neşir olmanın doğurduğu yakınlıkla birtakım kusurlarını görürüm. Sanatta doyum, bence nerdeyse olanaksız bir mutluluktur. Hazırlanma döneminde her romanım birer başyapıt adayıdır. Kimini yazıp bitirdiğim zaman bile çok severim. Ama, yayımladıktan kısa ya da uzun bir süre sonra hepsi gözümden düşer. Şunu da içtenlikle belirteyim, yayımladığım için pişmanlık duyduğum hiç bir yapıtım yoktur.

Tohum: *Genç romancılarımıza bir tavsiyeniz, bir diyeceğiniz var mı?*

F. Baykurt: Aynı zamanda bir eğitimci olduğum için, yaşamda öğüt özelliği taşıyan sözlerin yararına inanmıyorum. İnsanlar, yaşlanmaya doğru kendi yapamadıklarını birtakım değişterme ve düzeltmeler ile çocuklara, gençlere aktarmaya düşkündürler. Öte yandan, yazmaya yeni başlamış yetenekli ve istekli gençlerin durumunu da düşünüyorum. Kırk yılı aşan bir yazın çalışmasının üstündeyim. Bu çalışmalardan önemli önemsiz deneyeler çıkardım. Yaptığım söyleşilerde, ya da soruldukça yazılı görüşmelerde bunların bir bölümünü açıklıyorum. Şimdi bu konuşmanın sonunda bunların hangisini öne ve üste çıkararak belirtebilirim? Yazın sanatı cahillik ile asla yürümez. Hiç okula gitmemiş, hatta gözleri küçük yaşta kör olmuş Âşık Veysel'in sözlü geleneğe dayanan büyük bir kültürü vardı. O, Pir Sultan Abdal'dan önceki ve sonraki din ve dinsel halk şiirini, Tasavvufu, Alevi kultürünü kimi profösörlerimiziden daha iyi biliyordu. Yeni anlamlı yazın sanatı bundan da çoğunu, ama alçakgönüllükle bilmeyi gerektiriyor. Tarih, ekonomi, politika, toplum bilim, ruhbilim bilmeyi gerektiriyor. Okullarda, iyi okuyarak bilimlerden en az birinin bütün disiplinlerini tam öğrenmelidir. Geçmiş yazın yapıtlarını özümlemeli, yeni üretilenlerin hiçbirini kaçırmadan izlemelidir. Kitaplardan öğrenmeyi ciddi olarak sürdürürken, halktan ve doğadan beslanmeye de önem vermelidir. Özellikle halkın binbir çiçekli dilini geliştirip, olgun, varsıl yazı dili durumuna getirmelidir. Bu dediklerim sadece gençlerimize değil, kendim de içinde olmak üzere, benim yaşımdaki yazarlarımızadır.

Tohum: *Bize verdiğiniz değerli yanıtlar için teşekkür eder, çalışmalarınızda başarılar dileriz.*

F. Baykurt: Tohum, zor koşullarda, az olanakla çıkan bir dergidir. Onun sayfalarınızdan birkaçını bana ayırdığınız için asıl ben size teşekkür ederim, başarılar dilerim. □

TÜRKİYE'DEN ŞİLİ'YE

Acem Özler

I

Bir ülkede
Gecenin hangi saatinde devrilir yaşam
Halk ve demokrasi ne zaman
Umut
Gecenin hangi saatinde

Hangi gecenin karanlığında
Daha hızlı uçar sözcükler
Bir spikerin dudaklarından
Yağmurlu göklere doğru

Ölüm ve yaşam
Gecenin hangi saatinde
Bize bu kadar yakın ve bu kadar uzak
Durur avuçlarımızın içinde

Gecenin hangi saatinde doğar bir çocuk
Bir çocuk gecenin hangi saatinde vurulur

Ve gecenin hangi saatinde düşünürüz memleketi
Dönmeyi hangi saatinde
Ürkütmeden balıkları ve yıldızları denizde
Bir gemiyle kıyıya yanaşmayı
Gecenin hangi saatinde isteriz daha çok

Söyle
Gecenin hangi saatinde
Deli eder adamı
Bu hasret, bu memleket türküleri

II
Ey güney mavisi
Çivilenmiş bir sandıkta
Bakırdan bir çiçek versem sana
Alır götürür müsün kıyılarına Şili'nin
Usulca bırakır mısın bir limankentine

Belki bir gün
Açılır o sandık
Işıyan yalnızlığında Allende'nin

Ey Şili
Kıyılarında bir gün
Bakırdan çiçekler açacak
Nasıl açacaksa kıyılarımda bir gün
bir zeytin dalı

Çivilenmiş bir sandıkta
Deniz sesi gönderiyorum sana
Neruda
Hani nerdesin

Bak
Kıyıda deniz fırtınada
Çivilenmiş bir sandıkta
Bir gül açmada

MÜZİĞİN ÖZSEL NİTELİĞİ VE GERÇEKÇİLİK!

A. Özgen Utku

Ortalıkta tozu dumana katan binlerce müzik eseri ve müzisyen, hiç kuşkusuz müziğin niteliği ve gerçekçiliği üzerine bir şeyler söylemekte ve yazmaktalar. Tozun dumana katıldığı bu görünüm içinde, bu perdeyi aralayarak iyi şey yapan, iyi şeyler söyleyen sanatçılarımıza bir diyeceğmiz pek olmasa gerek. Müzik hakkındaki farklı yaklaşımları ortaya çıkarmak için, müziğin tarihsel olarak doğuşu, gelişmesi ve bu gelişim içerisinde kültür kalıtımına yaptığı katkıları anlatmak gerek.

Diğer sanat dallarında olduğu gibi, müziğinde bir geçmişi, bir tarihi vardır. İnsanlığın ortaya çıkmasından buyana, ortaya çıkan tüm çağlarda farklı biçim ve kalite de olan müzik ortak bir ögeye sahip olmuştur. Bu öge, gerçekçiliktir. Tarihsel olarak, diğer sanatlar gibi gerçekçi olmayı başaran müzik, günümüze kadar gelebilmiş ve kültür kalıtına olumlu ve kalıcı bir katkı oluşturmuştur. Bunu açığa çıkarmak için, müziğin tarihi gelişimine bakmak gerekir.

İnsanların, hayvanlar aleminden ayrılmasını, müziğin başlama tarihi olarak adlandırabiliriz. Seslerin, beşeri imgeler halinde düzenlenmesi, ilkel kabile yaşamının oluşmasını yaratmıştır. Kabile yaşamında, üretim araçları topluluğun ortak malıydı. İnsanoğlu gereksinmelerini, doğaya karşı verdiği savaşla elde etiyordu. Doğadan söküp alma uğraşını, ekim, ürün kaldırma ve avlanma olarak betimleyebiliriz. Bu uğraşın temelini ortaklık oluşturuyordu. Henüz keşfedilmemiş ve buyruk altına alınmamış doğa, insanoğlu için gizemli ve güçlüydü. Ateşin, mızrağın, baltanın, kayık ve tekerleğin bulunması, ile beraber doğayı buyruk altına alma işini başardı insanoğlu. Bunun yanında, ilkel kabileler doğayı büyü ayinleriyle de denetimi altına almaya çalıştılar. Bu ayinler şiiri, dansı ve müziği vücudu boyayarak ve maskeler kullanarak bir takım hareketler içinde birleştiriyordu. Bu büyülü ayinler, doğanın gizemli kuvvetlerini sözcükler, beden hareketleri ve resimle taklit ederek, ya da simgeleştirerek denetimi altına almayı simgeliyordu. Üretici güçlerin gelişmesiyle beraber büyü, son derece gerçek dışı bir nitelik alarak boş bir inanç haline geldi. Ama yine de büyü, ilkel yaşamda, avlanma, tohum ekme gibi gerçek eylemlerde kabilenin kollektif emeğini örgütleyen bir araç olduğu için, o

dönemin koşullarında gerçekçiydi. Büyü, aynı zamanda, doğayı anlama girişiminin başlangıcını oluşturuyordu. Avlanma, savaş, ekim, ürün kaldırma ve evlenme gibi şeylerin kendine has ayinleri; bu ayinlerin de kendine özgü dansı ve şarkısı vardı.

İlkel ayinlerin sözleri makamla okunuyor, böylece bir şarkı oluşuyordu. Bu şarkı, hemen hemen sonsuz bir şekilde yineleniyor ve çeşitlemesi az, konuşmanın sözlerine yakın bir ezgisel cümle oluşuturyordu. Aynı zamanda ilkel dans da, sonsuz olarak yinelenen tartımlı bir örüntüden ibaretti. İlkel ayin dansın da, ellerin, parmakların ve ayakların olaganüstü becerisinin artması, ilkel müzik tartımlarının karmaşıklık kazanmasına yolaçtı.

İlkel yaşamda avlanma, ürün kaldırma, kürek çekme ve ninni amacıyla söylenen her alanın kendine özgü şarkısı vardı. İnsanoğlunun, toplumsal etkinlikler için belirli müzik örüntülerini kullanarak, değişik eylem ve bu eylemlere eşlik eden duygulara ilişkin imgeleri zihinde canlandırma yeteneği doğdu. Beşeri müzik imgeleri, toplumun töresinin insan beyninde oluşturduğu şeylerin, insan sesinin doğal nitelikleriyle birleşmesi sonucu oluştu ve gelişti. Değişik halkların savaş, ekim ve ninni ile ilgili değişik amaçlara yönelik başka başka müzik örüntüleri vardır.

İlkel toplumda, şarkıların söylenmesi yanında, onlara eşlik edecek boru gibi çalgıların bulunması müzik'te büyük bir ilerleme kaydetti.

Sınıfların ortaya çıkmasının simgesi köleci toplum, son derece uzmanlaşmış zanaatçılar üretti. Eğitimli müzisyenler de dahil olmak üzere bunların hepsi köleydi. Maden, ağaç ve taş işçiliği becerisinin giderek artması ve matematik bilgisinin gelişmesi, yetkin müzik aletlerinin doğmasına yolaçtı.

Kölecilikte müzik, büyüsel güçlere inanıyor ve ayinlerden yararlanıyordu. Ayinler topluca yapılmaktan çıkmış, bunlar kral ve soyluluk hesabına rahipler tarafından yapılıyordu. Böyle olmasına karşın müzik çalgı tekniklerinde ve bilgide önemli ilerleme olmuştu. Çeşitli kabilelerin müziği birleştiriliyor ve yeni müzik oluşturuluyordu. Müzik, köleci toplumu oluşturan iki temel sınıf için ayrı ayrı değerler kazanmaya başladı. Bir yandan Homeros Kral için müzik yaparken, bir yandan da, Mısır'da Osiris, Yunanistan'da Diyonizos ve Orfeus köylüler için söyledikleri ayrı ayinler ortaya çıkardılar.

Kölece toplumda müzik, çok sesliydi. Birçok şarkıcıyla, çalgıcı birlikte çalıp söylüyordu. Müzik ilk olarak yazıya döküldü, notalama sistemi doğdu.

Üretici güçlerin gelişmesi sonucu ortaya çıkan feodal toplumun müziği, kuramını, biçim ve uygulamalarını köleci ve ilkel kabile müziğinden aldı. Bu toplum, müziğin gelişmesinin yollarını açtı. Ortaçağ müziği, büyüsel özelliğini sürdürmesine rağmen, aynı zamanda bir mücadele silahıydı da. Sınıfsal çizgilere bölünen müzik, feodal toplumun sınıf çelişkilerini yansıtıyordu. Köylülüğe ait bir halk müziği, feodallere ait saray ve kilise müziği.

Feodal toplumda müziğin en zengin gelişimi köylülükte gözlemlendi. Kulaktan kulağa aktarılan anılar, destansı şarkılar, karnavallar, ilkbahar ve ürün kaldırma dansları, mayıs ayinleri, düğün törenleri müziğin zenginleşip gelişmesini sağladı. Yeni yıl ve yumurta bayramları ayinlerinin Hıristiyanlık tarafından benimsenmesi, İsa'nın ölümü ve dirilişi ile ilgili yapılan danslar ve müzik bu gelişmeye hız kattı. Müzik

ile şiirin, dans ile mimiğin birbiriyle kaynaştığı bu halk sanatı, köylülerin kendilerine ait bağımsız bir kültürün oluşturmasına ve feodiliteye karşı bir mücadele aracı olarak gelişmeye başladı. Bu yeni kültür, köylülüğün yaşam biçimini, karakterini ve mücadelelerini üstlenir oldu. Bu durum, saray ve soylulğa karşı nefreti geliştirdi. Ortaya çıkan şarkılar, köylülüğün devrim simgesi haline geldi. Tarla ve köy ilişkilerinde yığınla sevda, kavga, ninni ve iş şarkısı ortaya çıktı.

Müziğin bu gelişimi onu yavaş yavaş din dışılığına itti. Ses, çalgı beste ustalığını, işlediği temalarda, aşk, doğa güzellikleri ve savaş kahramanlıklarını konu aldı. Böyle olmasaydı

BAHAR SABAHI ESEN RÜZGAR

Karahan
Metz, 1986

Kulak ver sesine
Bir bahar sabahı esen rüzgarın
Kalp atışlarını duyacaksın
Sevdadan yana doğanın.
Seni dinleyecek sessizlik
Sende olacak kulağı sabahın
Sevgini fısılda rüzgara
Sevgini dağıtsın dağa taşa
Senden yana olsun doğa
Güneş senden yana doğsun
Doğarken dünyaya...
.....

Yüklüdür bahar sabahı,
Esen rüzgar
Yüklüdür enaz doğa kadar
Denizin, toprağın, güneşin
Tasası var sabahta
Güneş bu tasayla doğar
Tohum bu tasayla düşer toprağa
İnsan bu tasayla yaşar
Bu tasayla doyar mutluluğa.

bu beceriler sadece kilise müziğinde kalmaya mahküm olacaktı. Bu dönem, hem dindar olan hem de papazları taşlayan müzikli köy oyunları doğmuştu. Ticaret merkezi halini alan kentler, birbirinden zengin müzik çeşitlerini birleştirme yanısıra, müzikli koy oyunlarınıda benimser oldu. Müzik, uzak mesafelerde bulunan çeşitli ülkelere gemi ve ticaret kervanları aracılığıyla ulaşıyor ve birbiriyle kaynaşıyordu.

Ilk olarak Venedik'te ortaya çıkan basılı müzik, çok uzaklara yayılmasına ve incelenmesine olanak verdi. Bu da müziğin yeni sıçrama yaparak gelişmesine olanak sağladı. Nota yazımı doğdu. Nota yazımı, onbirinci

ve onikinci yüzyıl manastır keşişleri tarafından gerçekleştirilmişti. Notalar, gerek perde gerekse kesin zaman ölçülerine göre yazılıyordu. Artık bir müzik kompozisyonu incelenebiliyor, işlenebiliyor, uzunluk ve genişlik, biçim ve içerik bakımından geliştirilebiliyordu. Notalamayla beraber besteci, kalıcı müzik yapıtları ortaya çıkardı.

Feodalizmin temel dayanaklarından biri olan din, ortaya çıkan bestecıyi, halkı kendi pençesi altında tutsun diye besledi, satın aldı. Köylülerin yetenekli çocuklarını ocağına aldı, onları müzik yönünde eğitti. Ortaçağda resim, felsefe, hukuk ve bilimin yanısıra müzikte dinbiliminin bir kolu halindeydi. Din, bir yandan kendi müzik kompozisyonunu geliştirirken, diğer yandan dinin müzik üzerindeki pençesini kapatan yeni müzik gücünün doğmasına sebep oldu.

Kapitalizmin feodalizme karşı zafer kazanmasından sonra, müzik üzerindeki tanrıbilimin pençesi kırıldı. Müzikte dinsel temalar işlenmesine rağmen, artık baş görev değişmişti. Artık, yaşamı yaşam olarak ifade ettiği anlam bakımından incelemek, insanı öz konu olarak almak ve gerçek yaşam içinde incelemek zorunlu hale geldi. Din etkisinden kurtulan müzik, tarihsel bir gelişim kaydederek, onaltıncı yüzyıl sonunda müzikli dramın, yani opera'nın ortaya çıkmasını sağladı.

Opera, müziin gelişiminde önemli bir katkıda bulundu. Usta şarkıcı ve yetkin çalgıcıların doğmasını sağladı. Bu gelişme içerisinde ortaya çıkan yetkin besteci ve çalgıcılar opera evini terkederek, zamanın kollektif görkemli çalgısı olan senfoni orkestrasını oluşturdular. Usta çalgıcıların doğması, solo şarkıcılara eşilik eden orkestra ile karşılıklı etkileşmesi, çalgısal konçertonun doğmasına esin verdi. Çalgısal konçerto, orkestranın tümü tarafından sunulan müzik temalarının, tek bir çalgıcı ya da solo çalgıcılar grubu tarafından yapılan dağaçlamalar ve geliştirimlerle nöbetleştiği bir yapıttır.

Opera'nın icadı, din bilimi müziği tahakkümüne karşı bir isyan olduğu kadar, senfoni orkestrasının ortaya çıkışı da, operadaki aristokratik sansüre karşı bir başkaldırış olarak nitelenebilir.

Demek gerekir ki, müzik, içinde bulunduğu çağından ve yaratılmış olan toplumsal ortamdan koparılmış bir biçimde ele alınamaz. Onda hakim olan ögeyi, bulunduğu tarihi koşulun içinde aramak lazım. O tarihi koşul içindeki insanların, sınıflı toplumlarda da sınıfların düşüncesini yansıtır müzik. Müzik, salt insanların seslerin nasıl işlenebilir olduğuna duydukları merakları sonucu gelişmedi. Müzik, insanların coşkusal bir etkinliği, bu coşkulara dışsal bir biçim verme yolu olmuştur. Müzik, düşüncenin dışa vurulmasının bir aracı ve konuşma dilinin sözcük anlamlarının dışa vurumudur. Müzik yapıtları, kitlelere belirli fikirleri iletirler. Aynı zamanda bestecinin mevcut düşüncesini somutlar.

Müzik bir anlam ifadesi verdikçe, insanın alacağı haz da artar. Bu haz iki türlüdür. Biri deneyimdir: yaşamın dertlerinden kaçış yolu olarak duyumların yatıştırılmasına sığınmaktır. Öbürüyse, zihnin duyumlar aracılığıyla gerçek dünyanın, insan yaşamının vereceği coşkudur. Sanatın verdiği temel haz bu ikinci hazdır. Yani öğrenme ve dünyayı değiştirme hazzıdır.

Müzik yaratımında, salt müzik teknikleri konusunda değil, toplumu

oluşturan insanlar ya da, sınıflar konusunda da bilinçli düşünmeyi zorunlu kıldığını kavramak gerekir. Bunu başarırsak, istek ve gereksinimlerimize daha yakın olan müziği uyarlatabilir ve yaratabiliriz.

Teknik deyişiyle müzik, ses yüksekliği ve tartım (ritim) bağıntıları içinde düzenlenmiş seslerin sanatıdır. Müzik, insan sesinin, insan kulağının ve de seslerin daha zengin, daha karmaşık biçimde düzenlenmesine olanak veren, dolayısıyla da insan sesinin ve insan kulağının daha iyi gelişmesini sağlayan müzik gereçleri yapma becerilerinin bir gelişimidir. Müzik tarihi, herşeyden önce, beşeri imgelerin ses halinde gelişmesinin tarihi olduğu gibi, insan sesine, insan parmaklarına ve çalgılara ilişkin teknik ve becerilerinin gelişmesinin de tarihidir. Bu gelişme her zaman toplumsal olmuştur.

Müzik yapıtları, gerçekçi oldukları ya da başka deyişle, insan yaşamını gerçeğe uygun olarak yansıtıldıkları ve daha eksiksiz betimleyecek teknikleri geliştirdikleri ölçüde, kültür kalıtına kalıcı bir katkı oluştururlar. Aynı zamanda bu yapıtlar, üzerinde bir tarihte taşırlar. Bundan daha sonraki zamanların kültür gereksinmelerini karşılamakta da yetersiz kalırlar. Çünkü, yaşam yeni yeni sorunlar getirmiş, bu sorunların üstesinden gelmiş ve yeni yeni fikirler ortaya çıkarmıştır. Bu nedenledir ki, her defasında yeni yapıtların yaratılması, geçmişin kalıtından yararlanarak yeni yeni teknik ve biçim sorunlarının öne sürülmesi ve özün daha da zenginleştirilmesi zorunlu hale gelir.

Müziğin özsel niteliğini ve gerçekliğini, müzik tarihini çok yönlü irdeleyerek gün ışığına çıkarabiliriz. Bu gerçeklik tüm çıplaklığıyla kavrandığı oranda da, günümüz müzik sorunlarına çözüm bulabilir. Bu ölçüde de "arabesk mi?" "protest mi?" tartışmasına ışık tutabilir ve geçmiş miras üzerinden yükselinerek kültür kalıtına kalıcı katkılar sağlayabiliriz. □

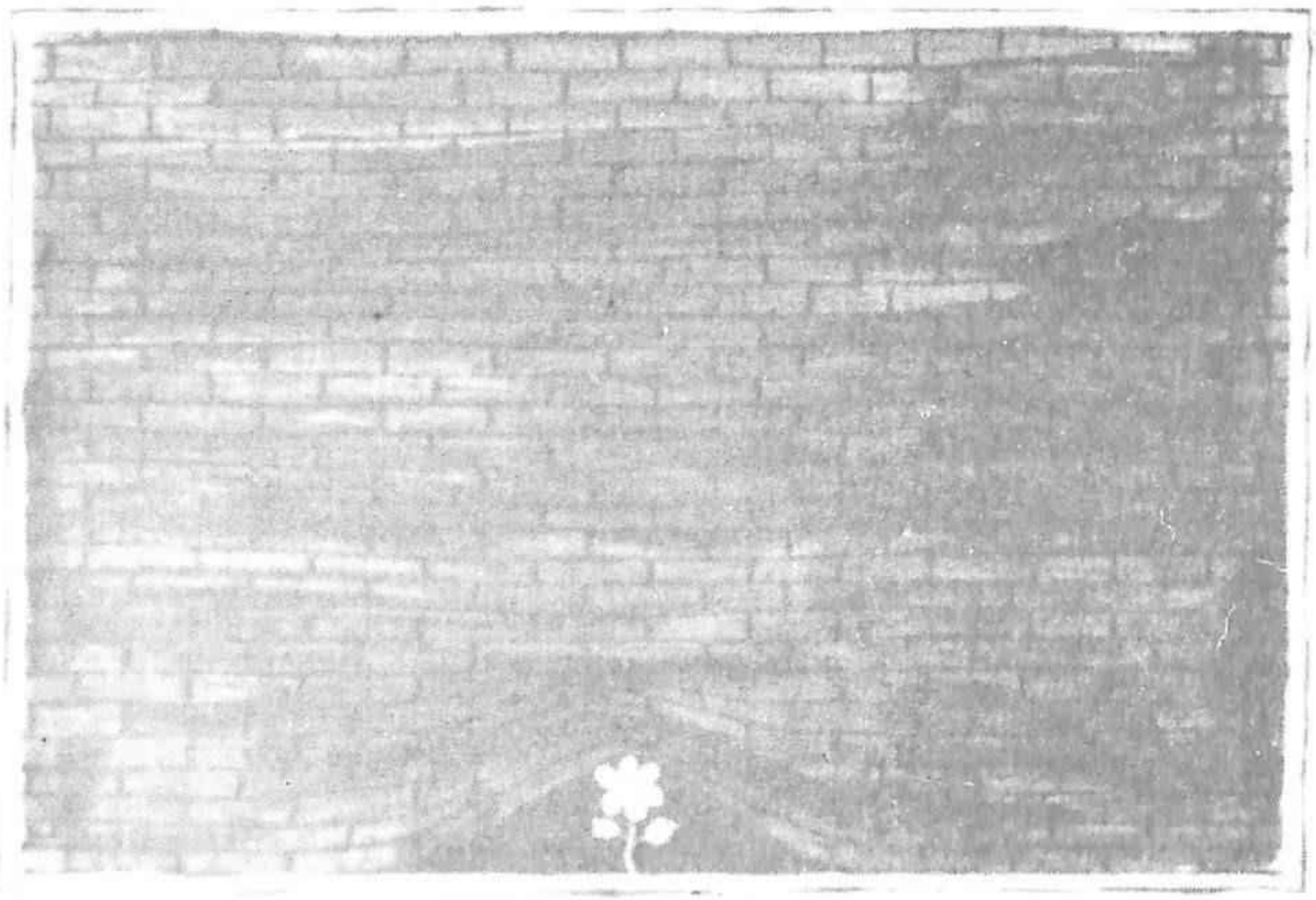

YOZLUK-YOBAZLIK

Nihat Behram

"Yoz" sözcüğünün anlamını "Doğada olduğu gibi kalarak işlenmemiş olan" diye açıklar sözlük. Yani "yoz taprak, yoz bitki..." tanımlamalarında "yoz" sözcüğü, bu anlamıyla kullanılmaktadır.

"Yoz" sözcüğü başkaca, "kaba-saba, adi, bayağı..." gibi anlamlara gelir. "Soysuz, yozlaşmış, dejenere" de aynı sözcüğün anlamdaş kullanılış biçimleridir.

Bir "şey"in "doğasında olan iyi şeylerini yitirmesi" durumu "yozlaşmak" olarak nitelenir. Bir "şey"e "doğasında olan iyi şeylerini **yitirtmek**, yitirmesinin nedeni olmak" ise "yozlaştırmak" eylemidir. Yani bir "şey"in doğasal özelliklerini yitirmesi onun "soysuzlaşması;" bir "şey"e doğasal özelliklerini yitirtmek ise onu "soysuzlaştırmak"tır.

Türk Dil Krumu Sözlüğü "yobaz" sözcüğünü "Dinde bağnazlığı aşırılığa vardıran kimse;" başkalarına baskı yapmaya yönelen kimse olarak tanımlıyor. Bu sözcük şu anlamlara da geliyor: "Bir düşünce ve inanca **bağnazca bağlı** kimse; kaba, saba, inceliksiz..."

Anlamını Marx'ın, Lenin'in... "Diyalektik Materyalizm"e ilişkin formülasyonları, düşünce ve çabalarından alan Marksizm-Leninizm, yeniyi, doğruyu, bilimseli ve bilimsel gelişmenin, hayatın her alanında yönünü araştırmanın bir düşünce sistemi ve eylem rehberidir. Bu O'nun **doğasındaki öz** elliğidir.

"Dar siyasetçilik"te ise, bu, yeniye, doğrunun aranışına, bilimsel-kültürel zenginlik ve zenginleşme çabalarına karşı bir küfür ve karalama siyasetine dönüşür.

Marksizm-Leninizm "dar siyasetçiliğin" bir düşünce ve eylem sistemi olamaz. Özü gereği olamaz. Hele ki "dar siyasetciliğin" tekelinde hiç olamaz. Materyalizme uygunluk içinde, bilim ve kültürel gelişme, hayatın her alanında bir **bütünlük** gösterir. "Dar siyasetçilik" ise, hayatı bilimsel ve kültürel gelişmenin bütünselliği içinde kavrayamadığı için "dar siyasetçilik"tir ve Marxist-Leninist düşüncenin bir yozlaştırılış biçimidir.

Marksizm-Leninizm'i "dar siyasetçiliğe" sığdırmaya çalışmak, O'nun en canlı yanlarını budamak anlamına gelir. O'nu özünden boşaltmak anlamına gelir. Canından ayıklanmış, iskelet halinde bir "canlı"ya dönüştürmek anlamına gelir. Yani O'nu **yozlaştırmak** anlamına gelir.

Hayatı bütünselliği içinde bilimsel kavramanın düşünce sistemi ve eylem rehberi olan Marksizm-Leninizm'i "dar siyasetçilğin" kalıplarına sığdırmaya çalış-

DEDİM

Kutsiye Bozaklar

Şiir dediler;
emektir dedim
Sevda dediler;
bilmektir dedim
İnsan dediler;
Sevmektir dedim.
Kavga dediler;
ilmektir dedim.
İnanç dediler;
—uğruna usulca—
Ölmektir dedim.
'Ya tümü' dediler
doyasıya YAŞADIM
diyebilmektir dedim.

mak, sığmayınca da "elbiselerine sığmayan adamın bacaklarını kesmeli" mantığıyla hayata saldırmak ise, O'na "bağnazca bağlılığın ifadesi, yani yobazlıktır.

Hayat içindeki sonuçlarıyla, yoz ve yobaz; yozlaştırma ve yobazlık iki soydaş unsur, iki soydaş tutumdur.

Şimdi yine "bir yığın sorun duruken, bunları mı tartışacağız?" diye bir soru kafalara takılabilir. Bu sorunun kesin yanıtı bence "evet" tir. Ve hatta geç bile kalınmıştır. Bu soruyu "hayır" diye yanıtlamak, bir yanıyla tutuculuğun; bir yanıyla ise kitleleri, halkı; düşüncelerini geliştirmek isteyen insanları küçümsemenin bir sonucudur. Neden tutuculuk? Çünkü tutucu her zaman, gelişmelerin gerisinde kalma korkusuyla iç içedir. Gelişmenin, kendi düzeyini taşmasını istemez. O'nun bu korkusu, kimi zaman içgüdüsel olarak, kimi zaman bilinçli olarak gelişmeye karşı olma, engelleme biçiminde şekillenir.

(En küçük zaman biriminde ve her alanında zıtların mücadelesi olan) hayatı, Diyalektik Mareryalizm'in yöntemleriyle kavrama ve değiştirmenin bir düşünce ve eylem siyaseti olan ML'yi "dar" demir kutular içine hapsetme anlayışının sonucu olarak ancak, bu soruya "hayır denebilir. Ki bu tutum da, sonuç olarak, yobaz'ın yozlaştırma eylemidir.

Neden insanlar zaaflarını, yanlışlarını, etkisi altında oldukları gericilikleri gördükçe, bilincine vardıkça, tutarlı ML olma yolunda onlardan arınma yolunu değil de, onları koruma adına ML'yi kendilerine uydurma yolunu seçerler?

Bir kere iki şeyi birbirinden iyi ayırmak gerekir:

Kuşkusuz iki işçi sınıfı da dahil, geniş halk kitleleri yaşadıkları toplumun bir yığın alanda derin etkisi altındadırlar. Bu (biraz klasikleri karıştırmış ve kafası biraz çalışan) herkesin çok iyi bildiği nedenlerden ötürü böyledir.

Bir yanında dindarlık, bir yanında ahlaki yozlaşma, fuhuş, kadının aşağılanması, feodal zorbalık, dayak, esrar... alabildiğine yaygındır.

E. Zola'nın büyük yapıtı Germinal bunu tüyler ürpertici bir bir biçim de ve eşsiz bir sanat dehasıyla anlatır. Engels'in yapıtları bunun bilimsel çözümleriyle doludur...

Uzaklara gitmemiz gerekli değil, çevremize bakmamız yeter: yoksul halk semtlerinde çalınan her kapının ardında hemen hemen, bir arabesk öyküsü ile; köle bir kadın, dayaktan sersemleşmiş bir çocuk ile; bir mahalle kabadayısı yada bir kadın tüccarı ile; bir esrar satıcısı yada yoksulluğuna kurnazca çözüm yolları arayan bir insan ile karşılaşmanız şaşırtıcı değildir. Bu görüntüler örgütsüz ve bilinçsiz halk kitlelerinin "kültürel" görüntüleridir. Örgütlü kesimde de bu (feodal-burjuva) etkilenmeler devrim öncesinde sürer. Ve devrim (siyasi) onlar tarafından yapılır; yani başta işçi sınıfı olmak üzere, halkın eseridir.

Bunların hepsi doğru. Fakat bu doğrular yobazlığın ve ML yozlaştırıcılarının ardına saklanmaları için yeterli değil.

İşçi sınıfının sınıf dinamizmi ile (devrim için), kültürel etkilenmeleri (siyasi devrim öncesinde), ayrı ayrı şeylerdir.

Buraya kadar sorunun bir yüzü. Sorunun diğer yüzünde ise, kendini ML olarak niteleyenler ve halka yeni bir dünya vadedenler duruyor. Ve bir de bunun önderliğini "temsil" edenler.

ML olmak (ve hele hele ML önder olmak) burjuvu-feodal etkilerden sıyrılmış olmakla doğru orantılıdır. Lenin'in "24 saatiyle devrimcilik" anlayışı bunun ifadesidir.

Tarihten ML diye nitelenen hiç bir önderin hayatından, yukarda sözkonusu etkilenmeler gösterilemez. Bunun tartışması bile komik değilmidir? Onlar ki kadrolarının ve kitlelerin öğretmenleridir.

Bu işin şakası yok: ML olmaya, hele hele devrim önderliğine soyunan bir insan, yirmidört saatiyle Lenin'i örnek almalıdır. Hayatın her alanındaki çabasıyla Lenin'i. Yok, değilse, vede devrim arzusu ve ihtiyacı ile yanıp tutuşuyorsan, yerini hayatın içinde alçakgönüllü bir halk insanı olarak nitele, görevini yap!

Beş vakit "namaz-niyaz" da ML (hele hele önder) lik ne kadar olasıysa, günün "beş" vaktinde kadına hayvana davranır gibi davranmak, çocuğun yanağında beş parmağın izini bırakmak temelinede o kadar olasıdır. Bu "olasılık"tan da ancak ML.'nin yozlaştırılması ve yabazlığı türer.

Yobazlığın bir biçimi de, bir düşünce yada durumla ilk kez karşılaşıldığında, "acaba yararlı mı yararsız mı, ne diyor" diye anlamaya çalışmadan o düşünce yada şeyin, klasik formüllerle itirazcısı olmaktır. Dinlerle bilim arasındaki tarihi çelişkidir bu.

Yobazlığın diğer biçimlenişleri ise, hatasının görülmesini, rahatının bozulmasını, bilgisizliğinin ortaya çıkmasını... istememek ve bunun için çareler aramaktır.

Tarih boyunca dinsel (ve her türden) yobazlık, bilimsel ve kültürel gelişmenin, ileriye yönelik toplumsal çalkantıların karşısında olmuştur. Ve bu gelişmelerin öncüsü bilim-kültür-siyaset adamları, lanetlenmelerden, ölümlere varana kadar cezalara uğratılmıştır. ML ile yobazlık, arasında dipsiz bir uçurum olan iki karşıtlıktır. Yobazlık bu karşıtlıkta Marksizm'in içine, köprü kurarak sızmaya çalışır. Tarih bunun örnekleriyle doludur.. Nasıl mı?

ML, hayatı bütünlüğü içinde, kavramaktan sözeder, yobaz onu çerçevelemeye çalışır.

ML, hızla gelişen hayatın içinde, bilmin gelişen yöntemleriyle, yeni yorumlarla gelişmekten, derinleşmekten, hayatın hızına yetişmekten söz eder, yobaz herşeyi kitaba sığdırmaya (kitabına sığdırmaya), dar deneycilikte boğmaya çalışır.

ML, düşünce üretiminden, yaratıcı düşünce eyleminden söz eder, yobaz, ezberi, kalıpçılığı önerir.

ML, hayal gücünü (hayali değil) kültürel gelişmenin dinamizmi sayar, yobaz, bunu idealizm diye laletler ve kuru formülasyonculuğu önerir.

ML duygunun olmadığı sanatı sanattan saymaz, yobaz (özelllikle siyasi yobaz) sanatın ve duygunun düşmanıdır.

ML'nin insanları değerlendirmesi, hayatın içindeki konumları, üretim, yaratım değerleri, uzmanlık alanlarındaki (bilim-kültür) değer ve katkılarına göredir, yobaz ise insanları kendi dar çıkarlarına göre sınıflar.

ML'ye göre Faulkner, Tolstoy, Dostovyevski... insanlığın kültür hazineleridir, siyasi yobaza göre kimi sağcı, kimi dinci, kimi mistik kişilerdir. Ve bu çizgiyi de hiçbirini tek satır okumadan çizer.

ML, çağının tüm kıpırtılarıyla içiçe bir heyecan taşır; hareketi, dünyanın görünmeyen dönüş hızına göre değil, bir saatin hızla akıp giden saniyelerinin hızıyla yaşar, ve bu hıza yetişmek için çırpınır. Yobaz boş gezenin boş kalfasıdır, "cemaat" her gün aynı ritim ve aynı dualarla yatsın kalksın, o da sallasın başını alsın maaşını ister.

ML, bir ufuktur, üstüne varıldıkça enginleşen, derinleşen; yobazlık ise (bizzat kendini ML ilan edişindeki köksüz, temelsiz cakasıyla da olmak üzere) Marksizmin engin ufkuyla aramızdaki kara duvardır.

ML'nin, onu geliştirmeye, yeni düşünce ışıltıları aramaya, bilim-kültür-politikada gelişmeye çabalayanlara; anlaşılmazı anlamaya çabalayanlara, insani duyguları geliştirmeye çabalayanlara, doğru değerleri savunmaya korumaya çalışanlara, ...gereksinimi var. Yobaz ise, gevezelik ve ezber ordusunu (sayıca) çoğaltmaya çalışır.

.....

Gerek kendi içimizde, bizzat kendi varlığımızda taşıdığımız yobazlık etkileri ve gerekse çevremizdeki yobazlığın her biçimiyle mücadele, hayata, halka, devrime inanan herkesin (gerek güncel gerek temel) bir görevidir. ☐

1986 VE ŞİİR

Şahap Eraslan

Hazırol kalbim
Türküsünü söylemeye
Derin yara almış
Bir umudun

Metin Demirtaş

Ülkemizde şiir sürekli gündemdedir. Bunun nedenlerinden biri ülkemizde sözlü edebiyat geleneğinin etkinliğini sürdürmesidir. Bu gelenek de, şiiri gündemde tutar. Gelişen teknoloji, kapitalist ülkelerde şiire darbeler vurmuştur. Ayrıca kapitalist ülkelerin yüzyıllar boyunca sürdürdüğü yazılı edebiyat geleneği var. Bizde, yazılı edebiyat çok geridir. Sözün gündemde olduğu tüm ülkelerde, şiir doğası gereği etkinliğini sürdürür.

Şiir, görünüşte en kolay anlatım biçimidir. Bu durum bir çok insanı şiir yazmaya iter. Şiirdeki en büyük zorluk, şiirin estetik ölçülerini kavradıktan sonra ortaya çıkar. Şiir yazmaya yeni başyalan birine bu zorluk ilk önce görünmez. Bunun içindir ki, ülkemizde de kendini dışa vurmak isteyen, toplumsal kimlik arayan insanlar kedilerini şiirde denerler. İnsanların anlatacak çok şeyinin olması da şiir yazmak isteyenlerin sayısını çoğaltır. Kuşkusuz şiir yazmak istemek bile günümüzde saygı değer bir uğraştır.

Yıllardır bildiğim bir tümce var: "Türkiye'lilerin tümü şairdir." Bu söz her ne kadar olumlu bir biçimde söylense de, şiiri hafife almayı da içinde taşır. Halbuki her insan, bir öykücü, bir romancıdır. İnsanların bu yanları hiç vurgulanmaz. Şöyle ki: Her insan kendisiyle başbaşa kaldığında bir yığın düş kurar. Bu düş sonradan incelendiğinde kendi içinde bir gerçeklik taşıdığı, kahramanların olduğu, bir kurgu taşıdığı görülür. Yani bir düşleme, küçük bir roman ya da öyküdür. Ama bu düşler yazılmadığı için biz bundan söz etmeyiz. Neyse...

Bu kadar uzun bir girişten sonra yazının amacına gelelim: 1986 yılında da şiir, ülkemizde ve yurtdışında gündemdeydi. Onlarca şiir kitabı ve dergi yayımlandı. Bu yazıda, geçtiğimiz yılda Türkiye'de tartışılan şiir sorunlarından uzak, şiir kitaplarından söz edeceğim. Kendimce, güzel bulduğum şiir örnekleriyle şiir severlere adresler vermeye çalışacağım.

Salih Bolat, geçtiğimiz yıl Varlık Dergisi Şiir Ödülü'nü Bir Afişin Önünde adlı şiir kitabıyla aldı. Bu kitap Bolat'ın ikinci (birincisi Yaşayan'dı) kitabı. Aşağıda alıntıladığım şiir, Bolat'ın şiir düzeyine iyi bir örnek:

Bir Gün Ölürüm Ben

bir gün ölürüm ben
milâd benim adımla başlar
alnımda at koşturur kanlı çocuklar
bilmem nereye yağar
sokak ortasında bıraktığım yağmur

hangi hayatı savurur içimde büyüttüğüm fırtına
yüzümden bir kuş sürüsü havalanır
birden bir şarkıyı susar
kitaplarımda altını çizdiğim yerler

bir gün ölürüm ben
belki bir gece treninin camına düşer başım
dışarıda bir telgraf teli çizip gider karanlığı
içerde yolcular uyuduğumu sanır
yalnızca bir kız düşürdüğüm gülücükten anlar öldüğümü
yakama bir gözyaşı iliştirir

bir gün ölürüm ben belki yığılıp kalırım bir dostun
kollarında
güz vurgunu bir çınar gibi dökülüp kalırım
her yaprağım kendi rüzgârından sorumlu tutulur
tâ ki bir uzak kışlada toplanma borusu çalınır
tüfeğini yitirmiş bir asker suçluluğuyla giderim
derin sessiz ışıklı bir göl gibi
kendi kıyametimi beklerim

bir gün ölürüm ben
belki bir ölüm tezgâhında terler içinde
hiç acı duymam seni düşündüğüm için
o anda kar fırtınası tutulmuştur
dağ başında bir çiçek

hiç acı duymam çiçeğin acısını duyduğum için
ama ölmekten korka korka ölürüm
yaşamayı sevdiğim için

Hüseyin Alemdar, 1985 yılında Akademi Kitabevi Başarı Ödülü'nü aldı. Geçtiğimiz yıl Toplanmış Sevgi Ölüleri adlı ilk kitabını okura sundu. İçten dizelerle kurulu şiirler:

"...okurum, hep şiirini yazdıysam acının
bağışla!... Bu can, bu yürek varken bende
şiirini yazacağım umut ve kavganın da"

deyip başlıyor ve

"Tutuklanırsam sakın ağlama
güle gözyaşı damlatmak
yasakmış bu sokakta"

diye söyleyişini sürdürüyor. Ne de olsa yasakları bol bir ülkenin ozanı!

Şükrü Terbaş, Yolculuk adlı kitabıyla onlarca yıllık bir acıya yaptığı yolculuğu 1980 sonrasında yoğunlaştırıyor. Daha önce iki kitabından tanıdığımız şair

"Bana sorular öğreten dost
Bir de son bulmadıkça doğrular yarımdır"

diyen dizeleriyle arkadaşlarını, dostlarını arıyor. Kuşkusuz bir çoğu yaşamıyorlar, birçoğu tutuklu, ya diğerleri? Yaşam nerelere savurdu kimbilir...

"Söndürüyor etinde hasretin acısını
Gömülmüş anıların iç denizlerine
Oğlunu seyrediyor bir ihtiyar
Kendi suretini

.....

Zaman bir ince yalnızlıktır nicedir
Hayatın gözeneklerinden süzülen
Bilenip gümüş hançerinde gecelerin
Vuruluyor hilâl hilâl bir mezar taşına"

Suha Tuğtepe, Akademi Kitabevi Başarı Ödülü'nü Yüzler ve Zarflar adlı kitabıyla aldı. Ali Cengizkan, Bağımlı Şiir; Cevat Çapan, Dön Güvercin Dön; Arif Damar, Günden Güne adlı kitapları yayımladılar. Dön Güvercin Dön'e, Behçet Necatigil şiir ödülü verildi. Ülkü Tamer'in toplu şiirleri Yanardağın üstündeki Kuş adıyla okura suludu. Zülfü Livaneli, Ü. Tamer'in bazı şiirlerini plağa okudu. Can Yücel, alıştığımız söyleyişini Can Feda adlı kitabında sürdürdü. Arif Dino'nun Türkçe ve Fransızca yazdığı şiirler Çok Yaşasın Ölüler

adlı kitapta toplanmıştı. Yılın sonlarına gelirken Özdemir İnce'nin Hayat Bilgisi adlı kitabı yayımlandı. İşte tadımlık bazı dizeler, Hayat Bilgisin'den

"Bir deniz heykeli dikin
mezarımın başına, siyah granitten,
ben öldüğüm zaman,

uğultusunu, sıcak tüylerini duyarım
baş ucumda,
omuzlarıma çarpar yaralı balıklar

.....

Ayakta gömün beni,
öldüğüm zaman, dimdik,
sanki çıkacakmışım gibi
uzun bir deniz yolculuğuna."

Yurtdışına gelince: Nihat Behram, Ayışığı Yana Yana adlı kitabını yayımladı. Kitap, Behram'ın eski ve yeni şiirlerinden yapılmış bir seçkiden oluşuyordu. Ayrıca, Hollanda'da yaşayan Haydar Eroğlu, Türkçemle Türküler adlı kitabını Türkiye'de yayınlattı. Yurtdışındaki dergilerden Arkadaş, Köln'de yayınını sürdürürken, yer yer edebiyat ağırlıklıydı. Berlin'den Parantez, Hollanda'da İletişim, Duisburg'dan Dergi, Aachen'dan Kalem, Frankfurt'tan Yazın yavın yaşamına girdiler. Bu kadar dergi, kuşkusuz yurtdışındaki yazma eğiliminin kanıtı. Ve yılın sonlarına doğru Tohum yayınlanmaya başladı. Dergiler ve kitaplar şiirin gündemde olduğunun da kanıtı. Yazıda, Hapishane Şiirleri'ne değinmedim. Onlar ayrı bir yazının konusu diyorum. Ve yazıyı Murathan Mungan'ın dizeleriyle sonluyorum:

"susarsın bir silahsızlanma akşamı
susarsın dudaklarında ıslıklar kanar
öpülmez dudakların ıslık yarası
mavzerdir dokunmalarım kirvem bilirsin
öpemem, öpersem tekmil bir aşiret tragedyası

hüznünü ver bana yeter, gizli hüznünü
kolları bağlı hüzün olsun dört yanım
ırağına vurma beni kirvem, ağlarım, delirirsin
sonra derler haklıdır sevdası." □

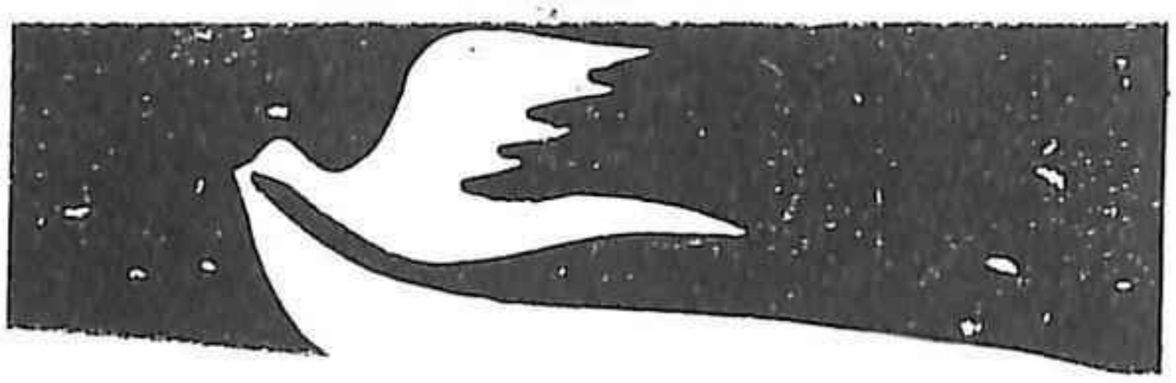

ŞİİR VE SLOGAN

A. Behramoğlu

Geçtiğimiz günlerde "sanat ve slogan" konulu bir açık oturuma katıldım. Bu konuda düşündüklerimi ve genellikle o oturumda söylediklerimi özetlemeye çalışacağım.

Slogan; Milliyet Sanat Dergisi'nin bu konudaki özel sayısında yayınlanan yazısında M. Tunçay'ın belirttiği gibi, şiire ve tiyatroya daha yatkın bir kavram. Konu, bu nedenle, şair olarak özellikle ilgilendiriyor beni.

Gerek slogancılık, gerek bu kavrama özdeş olarak kullanılan dogmatik, şematiklik suçlamalarının içtenliğine inanmadığı[illegible]yim öncelikle. Bu suçlamaları yapan yazarlar, somut örnekler vermiyo[illegible], veremiyorlar. Toplumcu edebiyat genel olarak suçlanıyor. Ya da çağrışımsal olarak bu sonuç çıkıyor sözkonusu suçlama yazılarından.

Milliyet Sanat Dergisi'ndeki yazılarla da yapılan genellikle bu. Birçok doğru şey söyleniyor. Ama yazarlardan hiçbiri Milliyet Sanat Dergisi'nin neden böyle bir sorunu söz konusu ettiğini sormuyor. Derginin genel tavrından, yazıların sunulusundan Demir Özlü'nün, edebiyatı konu aldığı için beni özellikle ilgilendiren (ve beirttiğim gibi birçok doğru şey de söylenen) yazısının genel havasından çıkabilecek sonuç. Türkiye'de slogancı bir sanatın alıp yürüdüğü. Fakat örnek yok. Özellikle edebiyat alanından herhangi bir örnek yok.

Slogan "kısa ve çarpıcı propaganda sözü" demek. Şiir bununla da yazılır, bunsuzda yazılır. Şairine göre değişir. "Enternasyonal" baştan başa sloganlarla örülü bir şiirdir, hem de çok güzel bir şiir. Bir çağın, bir dönemin duygularını değil, biçok çağın, birçok dönemin duygularını anlatır. Nâzım'ın gençlik dönemi şiirlerinin sloganla yazılanlarının içinde (örneğin "Güneşi İçenlerin Türküsü" gibi) çok güzelleri vardır. Ses olarak. Anlatılan şey olarak. Çoşku ve biçim dengesi olarak. Mayakouvski'nin olgunluk dönemi şiirlerinden "Marşımız", "Kısa ve çarpıcı propaganda sözleriyle" yazılmıştır. Ama çok güzel şiirdir.

Neruda'nın "Muzaffer Halk", "Buğdayın Türküsü" gibi, olgunluk döneminde yazılmış çok güzel şiirlerinde "slogan" dizeler vardır. Eluard'ın Aragon'un özellikle Nazi işgali yıllarında "kısa ve çarpıcı propaganda sözleriyle" yazılmış çok güzel şiirleri vardır. Bütün bunlar yazıldıkları dönemleri aşmış olan, bugün de yaşamakta olan şiirlerdir. Çünkü, tutkuyla, inançla ve ustaca söylenmişlerdir.

Işin bir yanı bu. Bir başka yanı, slogan kavramının demagojik suçlamalara olanak veren bir yapıda oluşudur. Günlük konuşma dilinin, günlük ya da genel siyaset sözcüğünün sloganları vardı. "Faşizmi ezeceğiz" gibi. "Faşizme geçit yok"

BİZİMLE ÇALIŞMAK İSTEMİYORSUN DEMEK

Brecht

Artık bizimle çalışmak istemiyorsun demek.
Bitkinim, diyormuşsun, gücüm yok yürüyecek.
Yorgunum çok diyormuşsun,
sıfırı tükettim,
bir şey beklemeyin artık benden.

Gene de bekliyoruz,
ne olursa olsun

Yorgunsan, uyuyorsan,
seni kimse uyandırmaz,
kimse demez. Kalk, yemeğin hazır!
Hem, neden hazır etsinler yemeğini?
Kalmadıysa yürüyecek gücün,

zıbarır kalırsın orda,
aramaz kimse seni,
kimse demez: Kalk devrim oldu,
işler seni bekler!
Hem, sana ne devrimden? Sen öldün ya!
İster suçlu kendin ol, ister başkası,
toprakta çürüyecek değilmisin nasıl olsa.

Çok savaştım, diyormuşsun,
dövüşemem artık.
Öyleyse dinle:
Savaşmazsan yok bil kendini,
ister suçlu kendin ol, ister başkası,

kendini yok bil.
Hep umutla yaşadım, diyormuşsun,
ama kalmadı, diyormuşsun, bende artık
umutlanacak güç bile
Ne umduydun peki?
Gel keyfim gel bir savaş mı?
Yanıldığın belli;
durum senin bildiğin gibi de değil,
durum çok daha da kötü.
Harcamazsak gücümüzün üstünde bir çaba,
hapı yutacağız.
Göremezsek gerekenden daha çok iş,
silinip gideceğiz.
Dört gözle bekler düşmanlarımız,
bekler yelkenler indirilsin.

Kavga adamakıllı kızıştı,
savaşçılar iyicene yorgun düştü.
Savaşçılar çok yoruldu mu
savaş yitirildi demektir,
bilesin!

gibi. vb. Fakat bir şairin kendi yarattığı, slogan gücü, etkisi taşıyan sözler de vardır. Ahmet Arif'in bir şiirinin son dizeleri geliyor aklıma: *"Yürü üstünü üstüne / Tükür yüzüne celladın/Fesatçının, fırsatçının, hayının..."* Bir zaman bir adamın yüreğinden çıkan bu dizeler, bugün mitinglerde, yürüyüşlerde okunuyor, genelleşiyor, sloganlaşıyor. Simonov'un "Bekle Beni"si de slogandır bu anlamda. Ama daha önce kimsenin söylemediği, söylendikten sonra milyonların olan bir slogan. Bunlar bu dizelerin, bu şiirlerin, başka insanların yüreğine giden yolu bulabildiklerini gösterir olsa olsa.

Bir süredir tuhaf bir hava esiyor Türkiye edebiyatının üstelik ilericiliği, toplumculuğu da elden bırakmaz görünen bazı çevrelerinde. Devrimci olmak, toplumcu olmak, açık seçik bir bildiri getirmek neredeyse suç ilan edilecek. İlle de karışık yazacaksın, boğuntulu, çelişkili şeylerden söz edeceksin. Birbirinin özdesi olarak kullanılan doğmatiklik, şematiklik, sekterlik, klikçilik, slogancılık vb. suçlamalarının temelinde bu anlayış yatıyor.

Her edebiyat türünün ve anlayışının özgün yazarları ve öykünmecileri vardır. Toplumcu edebiyat için de toplumcu olmayan edebiyat için de söz konusudur bu. Özgün yaratılar, öykünmecilerin elinde klişeleşir, bayağılaşır. Tartışmalarda öykünmecilerden değil, özgün örneklerden yola çıkılmalıdır. Dünkü ve bugünkü toplumcu edebiyatımız layık olduğu düzeyde bir eleştiri ışığında incelense, sade-

Londra, 29 Ocak 1987

Cumhurbaşkanı DR. Richard von Weizsacker,
Federal ALmanya Cumhuriyeti-Bonn

Sayın Cumhurbaşkanı

Dünya yazarlarının kuruluşu olan Uluslararası P.E.N. adına şair Nihat Behram'ın durumuna dikkatinizi çekmek istiyorum. Bu şairin Haziran 1986'da Türk yurttaşlığından yoksun bırakılmasına yol açan işlemleri protesto etmek için yardımlarınızı rica ediyorum.

Böylesi tutumların insan hakları konusunda varılan andlaşmalara ve öncelikle de Fransa, Hollanda, İsveç ve Türkiye arasında Temmuz 1986'da varılan ve bu ülkelerin Avrupa Konseyi'ne verdikleri şikayet mektubunu geri çekmelerine yol açan andlalşmaya aykırı olduğu açıktır. Boylesi girişimler, demokrasi yönündeki gelişmeyi zedeler.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Avrupa Konseyi'nin öteki üyeleriyle ve Uluslararası yazar ve aydın kuruluşlarıyla ilişkilerini normalleştirmeye çaba göstereceğini bildiren Türkiye Hükümetine yönelik her türlü girişiminizden minnettarlık duyacağız.

Benzeri bir çağrıyı Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun Genel Sekreterine de iletiyoruz.

Şukranlarımızla derin saygımızın ifadesini kabul buyurmazını rica ederim

Aleksandr Blokh

Uluslararası P.E.N. Genel Sekreteri

---

ce içerik yönünden değil, biçim yönünden de Türkiye edebiyatını nasıl zenginleştirdiği görülecektir.

Toplumcu edebiyat anlayışının, çeşitli tarihsel dönemlerde, çeşitli ülkelerde sorunları olmuştur. Belli bir ülkenin belli bir dönemine özgü bir sorunsalı, bir başka ülkede, başka koşullara ölçüt olarak getirmeye çalışmak iyi niyetle bağdaştırılamaz. Bugün Türkiye'de "sosyalist gerçekçi" anlayışı öneren, ödüllendiren bir devlet ya da kurum yoktur. Tersine, küçük burjuva bireyciliğini, daha da öte, faşizmin sanat ve insan anlayışını öneren, ödüllendiren bir devlet ve kurumlar vardır. Öyleyse marksist olalım olmayalım, söylediğimiz gibi gerçekçi-toplumcu bir sanat anlayışından yanaysak, bugünün Türkiye'sinde toplumcu düşünce içinde yer alan (kimi zaman hatta sekter görünüşte ögelerle bile) dostça bir diyalogun olanaklarını araştırmalı, bu arada kendi özeleştirimizi de içtenlikle yapabilmeliyiz.

Bu yazı, toplumcu sanatı "slogancı" suçlamasıyla yeren bir yönelişe karşı, yani belli bir amaçla yazıldığı için, belli sınırlar taşıyor. "Slogan" kavramının irdelenmesi, tartışılması, toplumcu şiirdeki yerinin belirlenmesi ve bireyci sanat ortamının bu konudaki önyargılı, şematik tutumunun sergilenmesi amaçlarıyla yetiniyor. Toplumcu sanatımızın bugünkü durumunu, konumunu, sorunlarını genişliği içinde tartışmak, ayrı bir yazının, yazıların konusudur.

ŞİİRLER... GURBETLİKLER...

Gültekin Emre

"İşte bu arkadaşlar, şu gurbet diyarında
Ne çileler çektik, bu sefiller dünyasında
Bir selam nedir, gelmez gurbet kucağında
Bu uzak diyorda, unutuldum mu dersin?"

Yurt dışındaki Türk şiiri dendi mi kimler akla gelir?

Neler söylenebilir? Yazılan şiirin bir genel değerlendirilmesi nasıl yapılır? Gençler neler yazıyorlar?

Yukarıya aldığım dörtlük **Papatya** gazetesinin 86-87 Şiir Yarışması'na katılan ürünlerden biri. Yurtdışı şiirine tipik bir örnek bence. Bir başka şiirden yine bir dörtlük:

"Acı oluyor gurbet elin bayramı
Çoktan geçti ağlamanın zamanı
Yine bensiz yapın bu bayramı
Ana bayramınız mübarek olsun"

Yurtdışında yazılan şiirde sızlanma, yerinme, sövme, üzüntüyü işleyen duygular ağır basıyor. Almanya artık cennet değil, cehenneme dönmüş, ve "zalım Almanya" olmuştur. Almanya'nın zalımlığı da, sevdiklerimizden bizleri ayırdığı içindir. Dişlermiz saçlarımız burada dökülmüştür. Burada hastalanmışızdır. Geçmişimizi, doğup büyüdüğümüz yerleri burada fazlaca özlemişizdir. Ha deyince yurda gidemiyoruzdur. Bir duvarın ardında yaşar gibiyiz Almanlarla. Para kazanıyoruz, ama kazandığımız parayla köprünün öbür ucundaki ülkemizde durmadan yatırım yapmak zorundayız. Orada, ailemizin yarısı, akrabalarımız yoksulluklar ve özlemler içinde yaşıyor. Nasıl olur da Almanya'ya sövmezsin! Yalnız Almanya'ya mı, Almanya belâsını başımıza saranlara da kızmadan, sövmeden nasıl durabiliriz!

Yurtdışında yazılan şiirin büyük bir bölümü belli duyguları ele alıyor. Biçimden yoksun. Özensiz. Dil yanlışlarıyla dolu. Şiir, şiirden haberi olmayan kişilerce, duygularını başka türlü betimleyemediklerinden şiire benzer biçimde yazılıyor. Arabeks özellikler ağır basıyor. Halk şiiri geleneği en çok denen biçim. Serbest ölçüde yazılan ya da daha şiire yakın ele alınanlar da var, ama şiirsel bir özen yok.

İçinde yaşanılan toplumda kaynaşamayan insanlarımız, kendi içlerine kapanıyorlar. Birbirlerine anlatıyorlar duygu ve düşüncelerini. Herkes aynı şeyi konuşuyor sanki. Almanya'nın ortasında bir Anadolu yaşanıyor. Kültür eksikliği, çevreyi tanıyamama, içinde yaşanılan toplumun kimi özelliklerini kavrayamama, insanlarımızı bunaltıyor. Türkiye'den uzaklık, geriye dönememe sancıları, ülkedeki siyasal, ekonomik gelişmelerin hep olumsuz olması, yurtdışında çalışan

işçiler arasında umutsuzluğa, karamsarlığa neden oluyor.

Gençler, Alman toplumuyla biraz daha yakınlaşmış gibi gözükseler de, onların da başka sıkıntıları var. Çok okuyan bir toplum olmamamızın sıkıntılrını buralarda daha ağır yaşıyoruz. Kültürsüzlük bizi davranış bozukluklarına götürüyor. Konuştuğumuz sözcük sayısı gün be gün azalıyor. Doğru dürüst tümce kuran insanların sayısı bir türlü artmıyor.

Özverili edebiyat çalışmalarına, edebiyat dergilerine, yayımlanan kitaplara sahip çıkan yok. İnsanlarımız kendilerinde kültürel bir gereksinme duymuyor. Avrupa ülkelerinde yayımlanan edebiyat dergileri satılmıyor. Türk yayınevlerinin yayımladıkları Türkçe kitapları alan yok. Okumalara gelenlerin sayısı çok az. Böyle bir ortamda yazılan şiirin niteliği de ona göre oluyor. Gençler, Türk edebiyatından çok uzaklar. Geçmiş kültürümüzü, siyasal, ekonomik yapımızı tanımıyorlar. Elbette tanıyanlar, bu konuda kavga verenler var, sözüm onlara değil; sözüm büyük bir çoğunluk oluşturan kesime.

Şair olarak, yazar olarak belli bir yere gelmiş olanlara da bir sözüm yok. Elbette onların yazdıkları şiir de, roman ve öyküler de farklı düzeylerde. Benim işaret etmek istediğim yeni yetişen gençler.

Çoğu, bir tek doğru dürüst şiir kitabı okumadan şiirler yazıyorlar. Edebiyat dergisi izlemiyorlar. Türk yazarlarını, şairlerini tanımıyorlar. Böylesi gençlerden bana ulaşan pek çok şiir, öykü ve roman çalışması gördüm. Hepsi fiyasko!

Belli arayışların içinde olanlar, sürekli bir okumanın ve biriktirmenin bilincine varmışlar. İçinde yaşadıkları toplumun kültürünün yanında geldikleri toplumun kültürünü, edebiyatını öğrenmeye çalışınlar da var. Onlar, uzun uzun yazın türlerini de deniyorlar. Kimisinin yaptığı gibi, biraz para biriktirip hemen kitap bastırmaya falan kalkışmadan, en azından Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatının günümüze dek, belli başlı akımlarıyla, yazarlarıyla öğrenmeye çalışıyolar. Aynı zamanda günümüzden kopmadan, Türkiye ve Avrupa ülkelerinde yayımlanmakta olan edebiyat dergilerini de izliyorlar. Böylesine bilinçli bir yöntemli kendilerini yetiştirenler edebiyatta başarılı olabilirler. Yoksa, pek çok gencin yazdığı şiirlerin halkasına birkaç halka daha eklemek kolay! Sonra, o tür şiirlerin bir daha devamı gelmiyor. Arkasını getirecek birikim yok.

Gürbetlik olgusu daha rafine ele alınabilir. Almanya'yı, Almanları suçlamak yerine, buradaki konumumuz üzerine, Türkiye'deki gelişen siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunlar üzerine düşünmek, okuyup öğrenmek daha yerinde olur.

Şiirin yapısını, sorunlarını, biçimini, imgesini ve daha pek çok yanını öğrenmeden, düşünmeden şiir yazanların dünyalarını anlamak hiç de zor değil. Türkiye Almanya arasında kurulacak kültür köprüsünün üstünde yürüyenler; döner, göbek dansı ve folkloru kultür olarak sunanların nasıl yanıldıklarını kolayca anlayacaklardır. Türk kültürü deyince, çağdaş resim, müzik, sinema, tiyatro, yontu, edebiyatı akıllarına getirmeyenler, döneri, göbek dansını ve folkloru ısıtıp ısıtıp gençlerin ve Almanların önüne koyuyorlar. Almanlar da önlerindeki bu malzemeye göre bizlere bakıyorlar, davranıyorlar. Hep sosyolojik bir olay olarak görüyorlar bizleri.

Şiiri yüreklerinde taşıyanların varlığını düşündükçe seviniyorum. Bilinçsizliğin kara duvarlarına bakanlara, kara duvarlar arasındaki tuğlaları aralayamayanlara üzülüyorum.

İVAN İVANOVİÇ VAR MIYDI, YOK MUYDU?

Muzaffer Oruçoğlu

Şevkle, hararetle yaratan bir insan; usta bir demirci gibi, yeteneğinin özgür örsünde gerçeğe biçim veren, güzellik üfleyen bir insan; bilimin ve kendi dürüstlüğünün önünde zahidane bir tutkuyla, derin bir saygıyla eğilen bir insan; özgürlükler içinde en çok iki büyük özgürlüğü sever. Yaratma ve eleştirme özgürlüğünü. Yartma özgürlüğü nerdeyse onun biricik varlık şartıdır. Eleştirme özgürlüğü ise, yetkin ve güzel yaratımın şartıdır.

Subaşlarını kesen dev haremilerin kılıcı, dürüstlükle her daim çatışmıştır. Özellikle de emekçilerin ve halkın dürüstlüğüyle. Nazım, Türkiye proletaryasının ve halkının fütursuz dürüstlüğüydü. Genç Cumhuriyetin kurt iştahlı kompradorlarıyla, demir ökçe ve apolet erbabıyla, Abdi Ağalarla, Yetim-i Sefa'larla çatışmak zorundaydı. Ayakları proletarya devrimleri ve emperyalizm zeminine basıyordu. Kaderi çatışmaktı. Bunun içindir ki, gittiği her yerde çatışacaktı. Gittiği en son yerde de İvan İvanoviç'lerle çatışmadan edemezdi.

Ülkesinde yaptığı gibi O, orada da projektörünü ve neşterini harekete geçirdi. O bilinen hassas tahlilci yeteneğiyle, devlet cihazına çöreklenen bürokrasinin yerleşmiş karekteristik özelliklerini, bireyciliğini, mevki düşkünlüğünü, çürüyüşünü açığa çıkardı. Açığa çıkarılan şey, gerçekten de ürkütücü ve nice insan için de alabildiğine öğreticidir. İnsan, piyesin sergilendiği manzara karşısında, ünlü hicivci Sçedrin güdüsüyle irkilir gibi oluyor.

Piyeste bir kaç kişi görünüyor ama, bu bir kaç kişinin şahsında, "üç dakikalık işi üç günlük iş olarak gösteren", yığınları "basit halk" diye sürü derekesine indiren bir güçle karşı karşıyayız. "Öküze benzemek için şişen kurbağalar"la, "aslan postu giyen eşekler"le karşı karşıyayız. "Kağıtlara insanlardan çok inanan" bu korkunç bürokratik gücün biricik amacı, koltuğu korumak ve yükselmektir. İnsanı insan yapan en güzel, en güçlü değerlerin, onların dünyasında hiç bir ağırlığı ve yaptırım gücü yoktur. Kendi dar çıkarlarının anaforunda soysuzlaşan bu bürokratik gücün "en büyük felaket" olarak gördüğü şeyler şunlardır: 1-"merkez gazetelerinden birinde imzasız makalelerden birine konu olmak"; 2-"tensikata uğramak"; 3-"amirin gözünden düşmek"; 4-"merkez şehirlerden kenar kasabalara nakli memuriyet".

Nazım'ın sergilediği, teşhir ettiği bürokratik cihazın ilk dikkati çeken, göze batan yanı, halka yabancılık, halktan kopukluktur. Kapitalist bürokrasinin, halkı cahillikle suçlamak, aşağılamak gibi tipik bir özelliğine bunlarda da aynen rastlıyoruz. Bunların gözünde Sovyet Halkı cahil ve ayyaştır. "On bin merte yükseklikten yere dökülen bir kadeh suda kaç bin volt elektirik enerjisinin saklı bulunduğunu " bilemezler; "amma bir karış yüksekten insanın ağzına dökülen bir kadeh votkada kaç kilovat saatlik enerji bulunduğunu çoğu bilir..."

Halkla aralarına gereksiz bürokratik formalitelerle kalın bir duvar çekmeğe özellikle dikkat ederler. Bürokrasinin yönetici kaymak tabakasına, "herşeyden önce, iki katlı, pamuklu, muşambalı, dışardan içeriye, içerden dışarıya sesin zerresini sızdırmayan bir kapı lazım... Amir kapısı,,, otorite sahibi bir kapı" Bu modern imtiyazlılar tabakasına, "her önüne gelen canının istediği vakit nasıl telefon açabilir" ki. Bunlarla mı konuşmak istiyorsunuz," katibine telefon edin. Kitabete... telefon numarası? İstihbarattan öğrenin". Bir yüksek bürokrat kendi seviyesindeki bir bürokratla oturup kalkmalıdır. Eğer yüksek bir bürokratsanız, sevgiliniz sizi kazara, "bir hademeyle aynı zamanda, aynı yerde kahvaltı ederken" görürse irkilebilir, hor görebilir" sizi. Bu yüksek bürokrasi alemine giren her kişi, onun kurallarına, inceliklerine uymak, havasını kanına sindirerek, ruhunda pişmek zorundadır. Özel şöförlü yüksek bürokratların halk taşıt araçlarıyla ilişkileri, onların halkla ilişkileri konusunda da bir fikir vermektedir. Bu bakımdan piyesten şu ibret verici parçayı alıyorum:

"**Petrof**-Taksiye... Şoför yolda ileri geri konuştu... Sinirlendim indim... Otobüse bindim...

K. Sergeyeviç-Otobüse mi? Nasıl bindiniz?

Petrof-Otobüste yolcuların ileri geri konuşmaları sinirime dokundu, indim... Troleybüse bindim...

K. Sergeyeviç-Troleybüse... Nasıl biniliyor? Hiç binmedim... Yahut unutmuşum...

Petrof-Ben de unutmuşum... Amma bindim... İndim, tramvaya bindim

K. Sergeyeviç-Taramvay... Hala işliyorlar mı?"

Haltan bu korkunç kopukluk, bürokrasiyi katı bir ruhla, haddinden fazla resmileştirmiştir. Başı dimdiktir. "Şöyle vekarlı, ilhamlı bir tavır" içindedir. Birçoğunun suratında, "Lermontof'un Demon'uyla Göte'nin Mafisto'sunun Miçurin usuluyla melezi bir iblis" gülüşü vardır. Katiplerine karşı da gayet resmi, otoriter ve buyurgandırlar: "Her şeyden önce, yani benim odamla bekleme odası arasında bir zil tertibatı yapmak lazım... Bar bar bağıracak mıyım sizi çağırmak için..... Bir defa çaldım mı siz gelirsiniz, not alın. İki zil daktilo için, not alın, üç zil hademe kadın için.. not alın..."

Yükselme ve mevki hırsının herşeye egemen olduğu, halktan alabildiğine kopuk, katı bir bürokratik cihazda, dalkavukluk elbette ki gücünü baskı ve korkudan da önemli ölçüde alarak, bataklık yosunu gibi yayılacaktır. Dalkavukluğa her şeyden önce, "amir her şeyi bilir" kapısından girilir. Ve dalkavukluk aşağıdan yukarıya doğru akar. Katip amiri karşısında, dalkavukluk sanatının hünerlerini sergileyecektir. Amir ise mağrur bir edayla, ama hafiften mayışarak dinleme lütfunda bulunacaktır onu. Diyelim ki Amir, Nazım'ın sunduğu gibi şöyle bir laf etti: "Sıcak havalarda suya giren insan, ister tuzlu, ister tuzsuz suya girsin, serinler!" Bu söz karşısında katip hemen devreye girip hünerini gösterecektir. "Evet!" diye-

cektir, işte amirimin "noktalı virgüllü ölümsüzlerinin en derinlerinden, diyalektiğin elle tutulur, gözle görülür hale getiren dahiyane vecizlerinden biri..." Yine Nazım'ın sunduğu gibi, diyelim Amir şöyle dedi: "Kulaç atmayı severim". Memur hemen, "Ne harikulade değil mi" diye size bu sözü övmeye girişecektir. "Bu da laf mı" diye karşı çıkmanız halinde, sizi şu usturuplu cevapla susturacaktır: "formel mantık kaydelerine uyarak düşünüyorsunuz. Hiç bir meseleyi umumi olarak mütalaa edemeyiz. Burda da mesele konkredir. Yani kimin bu sözleri söylediğinde. Yani söyleyenin mevkinine göre sözlerin, yani kalıbın muhtevası değişir"

Dalkavuk, dalkavukluk ettiği amirinin hasımlarına karşı da, dalkavukluğun ruhuna uygun bir düşmanlık, yapmacık da olsa şiddetli bir düşmanlık politikası izler. "Sizi çekemiyen her insan, Sovyetler Birliğine düşman olan, emperyalizmin ajanı olan insandır" diye anlamlı bir değer ve onur halesi içine alır amirini. Dalkavukluk ile jurnalcılık bir birini tamamlayan iki kardeş ögedir. Devlet cihazında girişilen geniş tasfiyelerde bu iki kardeş öge, iz köpeği rolünü oynar.

Nazım bürokrasi dünyasının çeşitli çirkefliklerine parmak basarken, bunların en önemli özelliklerinden birisi olan kayırma ve ayrıcalığı da unutmaz. Bu özellikle palazlanmanın ve yükselmenin önemli bir aracıdır. En küçük ayrıntıda, dilekçelerin incelenip muameleye konulmasında bile kendini gösterir. Dilekçeleri üstünkörü, hatta hiç okumadan tasnif eder. Bu[illegible]ndine göre, kırmızı, mavi ve sarı işaretlerle önem sırasına sokar. Devlet i[illegible]rını özel işlerine, örneğin arabayı eşinin hizmetine kolaylıkla sunar. İvan ile İvan'ın sayesinde yozlaşıp bürokratlaşan Petrof arasındaki şu konuşma, ayrıcalığın yerleştirdiği genel anlayış hakkında bir fikir veriyor:

"**İvan**-cigara içmeğe başlayınca cıgarayı... nerden aldırtacaksınız?

Petrof-Nasıl nerden? Herkes gibi cıgara satılan yerlerden.

İvan-Oldu mu ya? Her şeyden önce yani cıgara almak için siz, yahut yakınlarınızdan biri, belki de sıraya gireceksiniz dükkanın birinde... oldu mu ya...

Petrof-Peki amma ne yapmalı?

İvan-Sırf size cıgara satan, size, yakınlarınıza, mevkice aynı katta bulunanlarınıza, cıgara satan bir dükkanın, özel bir basın teşkilatlandırılmasını planlaştırmalı."

Tabi bu tipte genelleşen ayrıcalığın teorisi de hazırdır: "Amirlerin ve yakınlarının çok değerli vakitlerinin halk kuyruklarında israf olmaması." Nerde halk varsa, bürokrasi sanki bataklıkla karşılaşmış gibi yolunu değiştirip ordan, uzaklaşıyor.

Tutuculuk, formalizm ve basma kalıpçılık, bürokrasinin huyu haline gelmiştir. Komünizme ve komünistlere düşmanlık, komünizm maskesi ve bürokratik disiplin kılıcıyla yürütülmektedir." Büyük ana prensipler" bunların elinde, Nazım'ın deyimiyle, "hokkabazların fırlatıp tuttukları renki lastik toplar haline" gelmiştir. Yine piyeste yer aldığı gibi, "nurlu yollar, yılmaz mücahit, oybirliğiyle tasvip, muazzam başarılar" şeklindeki deyimlerin yer aldığı, basma kalıp, hamasi konuşmalar, yığınları kandırmanın, bürokratik egemenliği gözlerden saklamanın bir aracı olarak kullanılıyor. Böylesi bir mekanizma, böylesi bir atmosfer amirler amirini putlaştırmaya da son derece elverişlidir. Dalkavukluk, formalizm ve şablonculuk, soytarıca bir tapınmaya ihtiyaç duyar genellikle.

CENK ÇEŞİTLEMESİ

Nihat Behram
Temmuz 86, Straelen

I

Dalın dudağı diye öptüğüm gül
yaraladı ağzımı —varsın yaralasın—
deli bağrım duldasında
bin gül goncası saklı.

Umut üzre —sevdiceğim— dil üzre
yüreğim —ki sadece— öpüşlerin es'ridir,
gölge gölge bulanmış
teslim olmuş yiğitliği budanmış
yüzlerin değil.
Uykularım darmadağın —ne yazar—
sabahlarım —yine de— gün ışını bıçaklı.

Dardayım —yalanım yok— baskın yedim güngece,
örselendi aşklarım —üstelik— bir uzak diyardayım;
işte hasretin tırnakları —açıkça söylüyorum—
dalıyor tenimi
kan ile kanca gibi.

Eğilsem —bu nasıl söz—
zay'olur, ziyan olur zeh'r ile ruhum

ellerimle büyüttüğüm gelinciğe zül'olur.
Saçın saçmış —gökte üzgün— yüzüm yüzüm gider bulut
gözüm dalmış yollarına
—yeni doğmuş bebeciğim—
kirli suyla yuyulur mu?
Canı candan duymak gerek —a benim nazlı yarim—
oldurulmuş kuzucuğun melemesi duyulur mu?

Eğilmekse —eğer, yal bulmuş encik gibi
efendinin önünde— tanımı yaşamanın,
sunup ruhumu ulaşılmaz bir dala
—kurda kuşa yem olmadan—
seçerdim —çoktaaan—insana yaraşanı.

Yüreğim ki hırçın, yüreğim ki serseri
—evet evet serseri—
aşklarım ki —bin gül bahçasında sınırsız
bir gül gibi— gizlidir
—ay vurmasın— tüte tüte dolanır
—gider— yare ulanır.

Yüreğim ki poyraz, yüreğim ki haşarı
bıçkın, civan, atmaca;
kan ile kanca ile "dur" diyorlarsa ona
kana da kancaya da dişe diş yanıt verir.

Dalın dudağı diye öptüğüm gül
yaralamış ağzımı —geçer, muhabbet yarasıdır—
yazık ki —rengi'çin cenk verdiğim—
gülü de yara sarmış.

Zorluklarmış kuşatan —menim balam vay vay
ne menem derde düşüp— kime ne!
Dağda doğan —nasıl ki— rüzgâr'le coşarsa
derde doğan —bu kesin— cenk ile çelikleşir.

Eğer Rus'ların o eski kahramanlarını, Rus gerçeğinin kıvılcım bakışlı tercümanlarını, bir Radişçevi'i, Gribodayev'i ya da Çernişevski'yi mezarlarından kaldırıp böylesi bir bürokratik mekanizmanın karşısına dikerseniz onların müstehzi bir edayla afalladıklarını görürsünüz. Evet, böylesine modern ve teoride "eşitlikçi-özgürlükçü" bir toplumda, böylesine katı, halktan kopuk, imtiyazlı ve otoriter bir cihaz karşısında afalladıklarını görürsünüz.

Nazım, halkın bu bürokratik dejenerasyon karşısındaki tutumuna da değinmektedir. Halk, derinlemesine yabancılaştığı bu cihazın işleyişine, kurallarına öylesine alışmıştır ki, iyi şeyler görünce şaşırmaktadır. Anna Nikolayevna adlı halktan bir kadın, bürokratik rezaletin henüz egemen olmadığı, gerçek bir komünistin (henüz İvan İvanoviçleşmemiş Petrof'un) yönettiği bir kasabaya gelir. Genel yozlaşmanın şartlandırdığı kadın, gördüğü iyi şeyleri hayretle karşılamaktadır:

"Sokakları da tertemiz maşallah... Hem yalnız büyük memurların gelip geçtiği yollar değil, mahalle araları da sulanıp süpürülüyor... Dükkanlarınız da bir tuhaf hani... Camekânda ne varsa içerde de onu satıyorlar... Hani camekâna tavuktu, kazdı, ördekti, hindi idi, danaydı, domuzdu heykelleri dikip içerde balık ezmesinden başka şey satmazlık etmiyorlar."

Dilekçe imzalatmak için dairede komünist Petrof'la karşılaşan ve onun Petrof olduğunu bilmeyen Anna, "Sen Petrof yoldaşın kaçıncı katibisin oğlum?" diye sorar ve sonra başlar Petrof'un amiri Kostantin Sergeyeviç'in katiplerini ve çalışma tarzını anlatmaya:

"Üç katibi var maşallah... önce gözlüklüsüne gidilir. Bir hafta sonra gel, der... adeti böyle... Alır elinden kâatını, koyar sağ tarafına, üç kere de sıvazlar üstünü... Bir hafta sonra gel, der... usulü öyle... Ne bir ay, ne beş gün sonra, bir hafta sonra. Kendine böyle bir nizam koymuş adamcağız... Kim korsa kosun nizam nizamdır, bozulur mu? Bir hafta sonra öteki katibe çıkılır... Taş bebek gibi delikanlı maşallah, mavi göz, sarı saç, al yanak... Yirmi gün sonra buyurun teyzeciğim, der. Onun da nizamı öyle... Ne bir ay, ne beş, yirmi gün... Yirmi gün sonra çıkarsın üçüncüye... Karakaş, karagöz, surat bir karış... Şöyle tepeden tırnağa bir süzer adamı, ne der? Bilemedim... Yirmi beş gün sonra demez... Homurdanır, üç gün sonra gel der... İçinden de kızar sana belkim... Küfür de eder belkim... Ama orası rabbime malum..."

Gereksiz, katı bürokratik formalitelere öylesine alışmıştır ki kadın, Petrof'un içtenliğine ve pratikliğine şaşırır. Dilekçeyi ayakta, kaşla göz arasında imzalamasını kavrayamaz. "Hani kâatları katibin getirmedi sana..."der, "Sonra kendi masasının başına geçip imzalamadın... Ben usulü, nizamı bilirim çok şükür... Böyle ayaküstü, yangından mal kaçırılır gibi atılan imzanın hükmü olmaz..." Petrof'un kendi daktilosunu taşımasına hayretle mırıldanır: "Daktilonun makinasını taşıyan amir görülmüş mü? Hangi nizamda, hangi emirde yazılı bu?" der. Kuşkusuz halkın bu şartlanmışlığı, içinde çok ince bir eleştiriyi, yerginin yumuşacık, bebek bakışlı, kahredici hançerini taşıyor. Ne de olsa o, adına halk denilen, yani Tolstoy, Çehov ve Gorki gibi Rus toprağının görkemli büyücülerinin derin aşkını kazanan, "dünyanın en tuhaf mahluku"dur. Zeka, kahkaha ve alay ocağıdır. Gökkubbenin altında yükselen en büyük bilgi, cehalet, korkaklık ve cesaret abidesidir. Anna Nikolayevna'yı dinlerken bu gerçekleri unutmamak gerekiyor.

Bürokrasinin en az anladığı ama üzerinde en çok ukalalık yaptığı alanlardan birisi de sanattır. Nazım, piyeste bürokrasinin gerek sanat, gerekse basınla olan ilişkilerinde sergilediği cahilliği, falsoyu, kabalığı çok güzel yakalamış. Kendi kompradorlarımızın, bürokrat-burjuvazimizin bu alandaki hanyozluğunu, mizahî ruhsuzluğunu çok iyi bildiğimiz için, dikkatimizi sadece Nazım'ın eleştirideki, kurnaz-bilgeliği, kurgu ve dil inceliği çekiyor. Ne kadar modern görünürüse görünsün piyesteki bürokrasinin paçasından akan darlıktır. Otorite ve mevki aşkıdır. İnsanlığın en güzel, en güçlü değeri olan sevda bile mevkinin karşısında hizaya girmek zorundadır. Bu gerçeği İvan İvanoviç şöyle formüle eder: "Herşeyden önce, yani mevkiniz sevdalanmanıza müsait değil... Sevdalansanız da bunu söylemeye müsait değil". Yükselmenin daha çok ayrıcalık getirdiği bürokratik bir cihazda mevki hırsı, mülkiyet hırsının değişik bir biçimidir. Böyle bir cihazda Sosyalizm iğreti bir maskedir. Aslolan, imtiyazların korunup geliştirilmesi mevki hırsının sürmesi ve piyesteki Hasırşapkalı'nın dediği gibi, "ailenin sağlam temeller üzerine kurulması"dır. Bu amaçlara hizmet etmeyen bir sanatı netsin o. Kaldı ki sanat konusunda, "Bir başkasına kendi imzasıyla sanata dair makale yazdırmaktan başka" yapabilceği bir şey de yoktur. Muhabirlerin bazı anlamlı, ince konularda olduğu gibi bu konuda da bürokrasiyi sıkıştırmaması gerekiyor. Zaten "herşeyi anlamaya kalkan muhabirlerin encamı [illegible]k değildir"

Peki sözkonusu bürokratik cihazda hiç ol[illegible]ırlar yok mudur? Vardır elbette. Henüz bürokratlaşmamış Petrof ve tem[illegible]ği Petroflar, olumlu örneklerdir. Bunlar dürüstlükleri, çalışkanlıkları, safiyetleriyle didinip dururlar böylesi bir cihaz içinde. Bataklığın dibinde kaynayan duru kaynaklar gibidirler. Ama bilinçli bir politik mücadeleye girmedikleri, giremedikleri için, bunların üretici, samimi çabaları da tıpkı o duru kaynakların suları gibi bataklığa karışmaktan, onu beslemekten ileri gidemez. Böylesi bir cihazda, Bulgar ozanı Hristo Yasenov'un deyimiyle, yüreğinin dibinde güneşle isyanın birlikte kaynadığı insanlara pek rastlayamıyoruz. Bunlar alabildiğine derinliklerde olsa gerek...

Nazım'ın anlattığı bürokrasi dünyasına bazılarının sandığı gibi egemen olan, piyesin başlarındaki dürüst Petrof ya da kasketliler değildir, İvan İvanoviçlerdir. Kellesinin içinde karıncanın gözü kadarcık beyni olan bir kimse piyesi okuduğunda bunu anlar. Anlamakta güçlük çekenler varsa Anna Nikolayevna'yı dinlemelidirler. Genel, "tipik Sovyet insanı"yla, Nazım'ın anlattığı bürokrasi dünyasının tipik insanını birbirine karıştırmamak gerekiyor. İvan İvanoviç'le Hasırşapkalı'nın ruhu, bürokrasinin egemen ruhudur. Ama bu bürokrasi dünyasında Lermontov'un ünlü kahramanı Pençorin'lerin sayısı da az değildir. İnsan piyesi okuyunca, yaşantısı günden güne anlamsızlaşan, kuşkucu bakışlarıyla, "başkalarının acılarına ve sevinçlerine kendisini ilgilendirdiği ölçüde" bakan Peçorin'lerin acılı şikayetlerini duyar gibi oluyor: "Kinci oldum. Tüm dünyayı sevebilirdim; beni kimse değerlendirmedi, ben de dünyadan nefret etmeyi öğrendim... En güzel duygularımı, alaya alırlar korkusuyla, ruhumun derinliklerine gömdüm. Onlar da orada öldüler. Hep gerçeği söyledim, inandıramadım; ben de aldatmaya başladım."

Nazım piyeste yeri geldiğinde mübalağa sanatına önemli ölçüde baş vurmuştur. Gelgelelim ki bu sanata baş vurmadan gerçeğin yüreğini, özünü yakalamak, onu tüm çıplaklığıyla, sanatın altın tepsisinde okurun zevkine sunmak zordur.

Kaldı ki mübalağa sanatı, hiciv ve mizahın çok yoğun baş vurduğu, vazgeçemeyeceği bir sanattır.

Nazım'ın 1955'te yazdığı bu piyesi, onun bürokrasiye yönelttiği ne ilk, ne de son eleştiridir. Onun dimdik, özgür ve eleştirel ruhu, düzenin birçok önemli kurumuyla çatıştı. Düzen radyosuna en başta şu eleştiriyi yöneltti: "Radyoda sosyalist gerçekçilik yerine, doğalcılık sunuyorlar" (Nazım'dan Anılar, A. Fevralski) Tiyatrolarda sergilenen oyunlara ise temelden karşıydı. 1953 Ekim'inde, Sovyet oyun yazarlarının, artık "Zırhlı Tren" ve "İyimser Trajedi"nin bulduğu kendine özgü yaratıcı biçimi yitirdiklerini, en kolay yola girdiklerini söylüyor ve şöyle tepki gösteriyordu: "Sosyalist gerçekçilik değil, sıradan bir günlük yaşam sergilemesi bu, küçük burjuva gerçekçiliği. Doğalcılık bile değil hatta" (age, sf.23) 1956'nın Mart'ında tiyatro anlayışını doğrudan ve gayet yalın bir tarzda koyuyordu: "Sosyalist gerçekçilik bir biçim sorunu değil, bir dünya görüşüdür. Her tiyatro, Marksizm-Leninizm ilkelerinden hareket etmeli ve kendi özel biçimine sahip olmalıdır. Ancak böylece bir tiyatro cenneti yaratabiliriz... Sanatın Leninci anlayışında ısrar etmeliyiz. Parti sanatı anlayışında bükülmez Leninciler olmalıyız. Ancak böyle gerçek sanatı yaratabiliriz" (age, sf.72)

1955'de bir Rus el zanaatçılığı ürünü üzerinde konuşurken, Sovyet haykel ve resim sanatını da şöyle eleştiriyordu: "İşte Rus sanatının ulusal, halksal kökleri. Fakat sanatçılar ayrıldılar bunlardan, bu kökler yok onlarda. Rus aristokrasisi ve burjuvzisi, Batı'ya öykünmüşlerdi; hatta öykünercilere öyküdüler. Versaillers'-dan alınma Alman Sansusi'ne (II.Frederik'in sarayı) öyküdüler. Soysuz ve geri zevkler bunlar. Ve sanatçılar da onların arkasından gitti. Sanatçı olmak için, gerçekçiliği doğalcılıktan ayırmak gerekir" (age, sf.59)

Nazım, Rus filimlerinde zaman zaman sırıtan milliyetçi eğilimlere de karşı çıktı. "Amiral Uşakov" film dizisinin "Gemiler kalelere saldırıyor" adlı ikinci bölümünde, "vurun Türklere!" bağrışlarıyla başlayan saldırı sahnesini şöyle eleştiriyordu: "Paşalar ve bir takım askerlerin davranışlarının tüm Türklerin davranışı olarak gösterilmesi kabul edilemez. Bu, burjuva gazetelerinin Rus ulusçuluğundan söz etmelerine yarar sadece" (age, sf. 30)

Bazı gerici va faşist kalemşörlerin ısrarla lanse etmek istediklerinin aksine, Nazım kölece bağlılığın ve kayıtsız şartsız teslimiyetin değil, açık eleştirinin ve bilimsel dürüstlüğün abidesiydi. Eğer bir bağlılıktan söz edeceksek elbette ki o da bir şeye bağlıydı. Evet, bilimin kahreden ve yaratan ışığına, görkemli ilerleyişin senfonisine, diyalektik ve tarihi materyalizme... Kendi bilimsel dürüstlüğünden ödün vermekten gayri hiç bir şeyden korkusu yoktu. Piyesi yazarken bürokrasinin kendisine nasıl tepki göstereceğini de biliyordu. Bu tepkiye bizzat piyeste bile yer vermiştir. İvan İvanoviç'in kibar tehdidine karşı, "Boşuna İvan İvanoviç... senden dolu dizgin neret ettiğim, Petrof'u dolu dizgin sevdiğim için yazacağım bu piyesi..." diye çıkışmıştır. Bu bakımdan piyesin, üçüncü günü Moskova sahnelerinden geçici olarak indirilmesine ve kendisine, "bu piyesle konukluğun gerektirdiği saygı sınırının aşılmış olduğu"nun bildirilmesine pek şaşmadı. İnandığı konularda çatışmaktan korkmuyordu. Tehditi tehditle yanıtlıyordu. Sovyet tiyatrosunun ünlü ustalarından Meyerhold'un saygınlığının geri verilmesini içeren bir yazıyı İzvestiya ile Humanite'ye yolladığı için Acubek tarafından haşlanmıştı. O zamanlar İzvestiya'nın şefi ve Kruşçov'un damadı olan Acubek, yazıyı izinsiz olarak

Proletarya Diktatörlüğünde Proletaryanın Altı Temel Hakkı

Muzaffer Oruçoğlu

Temmuz, 83

Görevlendirmek
Görevden almak
Eleştirmek
Yargılamak
DAHASI
Direnmek
Ve devirmek

Humanite'ye gönderdiği için Nazım'la çatışmış, sonunda onu yirmidört saat içinde ortadan kaldırabileceği tehdidini savurmuştu. Nazım'ın bu tehdide karşı verdiği cevap gayet anlamlıdır: "Siz beni yirmidört saat içinde yok edemezsiniz. Öldürseniz de ben Nazım Hikmet olarak yaşarım, ama yirmidört saat sonra sen yok olabilirsin ve bir daha da adını anan olmaz" (Z. Sertel, Nazım'ın son yılları, sf.281) Bilimin ve proletaryanın fedaisi olmak buna derler işte... Meyerhold, "çağımın ruhu içinde yanmak istiyorum" diyordu Çehov'a yazarken. Nazım ise davasını savunduğu sınıfın ruhu içinde yanan bir ozandı.

Piyes son derece öğreticidir. Sosyalizmde sınıf mücadelesinin bitmediğini, kolay kolay da bitmeyeceğini çağrıştırıyor. Kimin kazandığı sorusunun çok uzun bir dönem gündemde kalacağını çağrıştırıyor. Nazım bu piyeste, dar politik ufkunu, ileri estetik sezgisi ve yaratıcılığıyla aşıyor. Sosyalist gerçekçi çizgide sebat etmenin sonucudur bu işte...

İnsan piyesi okuyunca derin derin düşünüyor. Mülkiyetin korkunç iğfal edici gücünü ürpererek hatırlıyor. Açıktır ki sınıfların tam olarak ortadan kalkışı, sınıflı toplum ya da mülkiyet gerçeğinin yarattığı tüm görüş ve kurumların; ideolojik, politik, ekonomik vs. alanda tüm maddi ve manevi değerlerin tam olarak ortadan kalkışına bağlıdır. Hangi değişik biçimde olursa olsun (ister özel, isterse devlet) mülkiyet, o korkunç, esrarengiz, ateşli gücüyle herkesi, herşeyi etkiliyor. Sadece proleter ya da küçük üretici değil, en başına buyruk, en azman kapitalist bile onun gücü, cazibesi karşısında huşu ile eğiliyor. Onu yönlendirdiğini, kıvrak bir aşüfte gibi kullandığını sanıyor,ama gerçekte onun tarafından yönlendiriliyor; durmadan her an onun tarafından iğfal ediliyor. Yüzyıllar önce, Latin Amirika'da, komünal hayatın son çıplak mohikanlarıyla konuşan bir cizvit misyoneri,

DÖNMEMİŞLER YILLIĞI

Hüseyin Nadir D.

Adınızı sayfa sayfa, satır satır yazayım diye
bir defter açtım; sayfaları gül yapraklarından

Elimde kandil soluğunuz çevirir sayfaları birer birer
Arayan kendini bulsun diye ondokuzuncu ahıma
bir ay parçası koydum.
adınızın karşısına suretiniz yerine.

Ve yeni gelin olmuş bacınız, kara yazmalı ananız
Yol gözlemiş, yol gözlemiş, yol gözlemişleriniz okusun diye
bir not düştüm son sayfasına büyük harflerle
ONLAR ŞAFAĞI BULMAYA GİTTİLER... HENÜZ
DÖNMEDİLER

Özür!

Hüseyin Nadir'in geçen sayıda yayınladığımız şiirinde bir cümle, 'İnsanlar, ihsan edilmemiş bin sevinçle bir acıyı değiştirmemeli' biçiminde yanlış yazılmıştır.

Doğrusu, 'İnsanlar, ihsan edilmiş bin sevince bir acıyı değiştirmemeli' olacaktır.

"bu yabancıların paraya 'Fransız yılanı' dediklerini ve bu yüzden ona dokunmadıklarını; birinin başkalarından daha fazla mala sahip olmasını ve daha fazlasına sahip olanların diğerlerinden daha itibarlı sayılmasını hayretle karşıladıklarını; okyanusların ötesinden gelenlerin para için hırsızlık yapacaklarını, iftira atacaklarını, ihanet edeceklerini ve birbirlerini satacaklarını söylediklerini" aktarıyordu. Tüm hücrelerine kadar paranın, yani sınıflı toplumun bu ilahi gücünün maddi ve manevi istilasına uğramış bir misyoner, elbette ki yabancıların bu görüşlerini yabanıllar kadar hayretle karşılayacaktı. İnsanlığın, paranın tasallutundan kurtuluş mücadelesi daha nice yüzyıllara mal olacaktır.

Piyeste Nazım'ın eleştirdiği dünyayı değiştirecek biricik güç politik devrimdir. Ve bu devrimi izleyecek olan kitlesel fırtınalar, yani kültür devrimleridir. Temennimiz değildir ama neyleyelim ki, insanlık en şiddetli politik devrimlere, ayrıcalığın, merkezileşmenin ve otoritenin Nemrut kılıcı haline geldiği bu tip toplumlarda tanık olacaktır.

İÇERDEKİNİN NOTLARINDAN

ŞİİRİN DÖĞÜŞKENLİĞİ VE ŞAFAK TÜRKÜSÜ ÜZERİNE

Mehmet Çetin
Kasım-Aralık 86

I.

Gerçektir ki, yabanıl otların buğdaylık tasladığı günler yaşadık, yaşıyoruz...

Şiirde de bu böyle. "Buldum, buldum!"cular çoğaldı Eylül'lü yıllarda. Apolitikleştirmenin şiir şakıyıcıları, egemen ideolojinin ışıklandırdığı kulvarda koşmanın, ödüle boğulacakları ipi göğüslemenin telaşındalar. Kavranabilir bir gelişmedir bu ve biraz da yenilgiler sonrasının gerçekliğidir. Şiirin düzlemini benmerkezci bunalımlarının odağına taşıyorlar, bireyle ve daha çok ve hep yıkılmış, tükenmiş, bıkkın ve kaçkın birey öznelliği —bunalımıyla yetinip, bireyi toplumsal bir varlık olarak görmenin yükümlülüğüyle bile sorgulama yürekliliğini gösteremezler. Şiirde, eski sahiplerince bile artık kabullenilmeyen bir "ölü"yü yeniden diriltip, "yeni yeni yepyeni" satıcılığıyla çığırtkanlık yapaduranlar gerçekte yeni olan pek bir şey gösterebilecek durumda değiller. Salt biçime dair kimi ç"alıntı"ları, yeni olmaktan uzak kekemeliklerdir. Bunların, içeriğe dair söyleyecek sözleri zaten yoktur. Deyim uygun düşerse, tüfeklerin duvara asıldığı apaçık. Şiirde, anlamın 'raslansal' olduğu çarpıklığını bile reddedemeden, başka bir şey yapmaları beklenemez. O halde yeni olan nedir? Sanırız, koca bir hiç! 'Ne'yi, 'Niçin'i ısrarla yadsımanın, 'Nasıl'a tanıyacağı fazlaca bir şans olabilir mi? Estetik kaygı adına estetik kuruluşu mutlak olarak içeriğin dışında aramanın, anlam katmasına ısrarla kafa tutmanın götüreceği yer, "şiirsel olmak" yerine "dille oynaşmak", formalistlerin salt biçim cambazlıkları, buna dair aldanışlar ve kurtuluşu olmayan boğuntular değil midir? Böylelikle de, idealist estetiğin dışında durulamaz.

"Düşüncenin dolaysız, somut ifadesi" olarak dil şiirde nasıl yaşar? Kuşkusuz ki hayata denk düştükçe, ilişkin karşılığını buldukça! Yeniden —ve sanatsal düzlemde— üretilen hayat gerçekliğini yaşadıkça-yaşattıkça: "Dil, sözcüğün tam anlamıyla toplumsal bir olaydır" ve ancak, "anlamı küçümseyip dil'i başlıca amaç seçme..."nin[1] tutar yanı yoktur. Dil'le bağlantılı olarak; içeriğin dışlaştırılmasıyla kurulan estetiği, yine soyutlamayı da nesnellik düzleminden taşıyıp getirmek gerekiyor. 'Toplumsal kurum' olarak dil, ummandır. Bu ummanda korkusuz dalga olmak ve böylece yeni kıyılara varmak da mümkün, kıyısız kalıp boğulmak da! Ve yaşanıyor... İşte, 'ölü' bir şiirin varyantlarının yeni sahipleri bu boğulmanın sancılarını çekmekteler. Buna 'yeni Türk Şiiri' diye gösterişli bir etiket yapıştırmaları sancı sonrası doğumun 'ölü şiir' olduğu gerçeğini değiştirmekten uzaktır.

İşte, "Gündem oluşturmak gibi bir hedeften..." söz eden kimi nihilist kafadarlar 'AT'larına binip dolu dizgin gidiyorlar... Nereye? "Düşler imparatorluğunu..." yeniden kurmaya! Nereye? "ideolojilerin, 'gerçek ilişkilerle kurduğu ilişki boyutunun' giderek dinsel bir niteliğe büründüğü bu çağ..."ın dışına![2]

Uzun söze gerek kalmadı. O halde güle güle kekemelerin —diyelim ki, Vural B. B'lerin— şiirine!

Doğru olan, yaklaşımını yürekten paylaştığımız M. Oruçoğlu'nun şu sözlerine yer vermektir burda: *"Şiir (...) kendi güzelliğini ve geleceğini döğüşerek yaratır. Günümüz tarihi, artık sınıf savaşını Olimpos'un zirvesinden seyreden şiire pek iyi gözle bakmıyor."*

II.

Kimi yazın-sanat dergilerinde soruşturmalar sürdürülüyor. "80 sonrası Türk Şiirine Bakış: genç kuşak ne diyor?" adlı bir soruşturmayı da Yeni Düşün yürütüyor. Kabul ettirilmeye çalışılan isimler, belki bir, ikisi dışında geriye kalanların ancak böylesi 'özel' —ve bilinir nelere karşılık— dönemlerde buğdaylık taslamaya kalkanlar olduğu açıktı. Yinelendi. Çoğu, kerametleri kendilerinden meçhul bu 'genç ustalar' (!) isimleri sıralarken nasıl da birağız olduklarını hiç saklamıyorlar. Sadece, "80 sonrasının en güzel şiirlerini bence C. Yücel yazdı. M. Yaşın, N. Çelik, K. İskender yakın yıllarda beni heyecanlandıran yeni isimler oldular"[3] diyebilen bir T. Fişekçi var. 'Genç ustalar'sa özellikle N. Çelik'in adını ağızlarına almamaya yeminli gibiler...

Yine de, hayata karşılığını bulan anlamlıkta Şafak Türküsü'nü sahiplenen kimi namuslu sesler yükselmedi değil o çevrelerden. İnkar gelinemez. Ancak, şu 'genç ustalar'ın ağızbirliğiyle sususları anlamlıdır. Kuşkusuz ki, egemen güçlerin yazın-sanat alanında yaratabilidikleri depolitizasyon, yılgınlık ve hatta pişmanlık-küfür havasının dışına taşamayan bu koyu inkar döneminin 'altın çocukları' olma yarışındaki kesimin Şafak Türküsü karşısındaki suskunluğu az çok anlaşılıyor da, kendilerine toplumcu gerçekçi nitelemesini yakıştıran onca eleştirmen-dergi yazıcılarının suskunlukları başlı başına düşündürücüdür.

Diğer konuşmayanlar ne dedi bu işe? Yani, hemen her fırsatta sanattan anlamadıkları söylenenler! Açıktır ki, bu okur potansiyeli belki salt anlam katmanıyla ilgilendi, ideolojik alımlamayı yeterli gördü. Ve bu hiç de amaçlanan olmamalı, bu eksikliğin üzerine gidilmelidir. Toplumsal muhalefete kültürel ivme taşımanın doğru yöntemi de budur. Ancak, bu aşamada, henüz sınırlı da olsa, söz konusu

okur potansiyelinin aslolanı sahiplenmekteki kararlılığı güzel olandır. Onlar, yürekten yüreğe taşıdılar Şafak Türküsü'nü, dilden dile! Koşulların kendilerine sağladığı kolaylıklara karşın iki bin bile satmakta güçlük çeken, daha çok depdardaki güveleri sevindiren, içleri geçmiş 'genç ustalar' karşısında, onlar, gümbür gümbür Şafak Türküsü'nü söylüyorlar. Okuyoruz, üniversiteliler İstanbul'da açlık grevine gidiyorlar. Üzerlerinde alabildiğine yoğunlaşıyor baskılar ve boyun eğmiyorlar. Dernekleri kapatılıyor, sokaklarda yürümek pahasına geceleri sabaha kavuşturuyorlar, güz ayazını içlerindeki sıcaklıkla yeniyorlar. Hava soğuk, üşüyorlar ama sazları var türkü çalıyorlar, dilleri var şiir okuyorlar... Ve böylesi bir gecede yaş gününü kutluyor grevcilerden biri, tutup şiir okuyor gecenin içinden, okuduğu şiir Şafak Türküsü'nden. Hangi şiiri okudu tam olarak bilmiyoruz ancak, şu dizeleri denk düşürmek mümkün:

"……
savunmak yok mutlu tok bir yaşamı
açlık grevlerinde beynimi bir sıçan gibi kemiren
mideme karşı"

Şiir, kavgadaki yerini alıyor. Zaten, "Ben, yangının tam ortasında, hem de hiç yakınmadan yananları, etiyle, kanıyla, özlemleri, kavgaları ve umutlarıyla duyurmak istedim"[4] dememiş miydi N. Çelik? Şiir safını buluyor...

III.

Bu yangın yaşandı, yaşanıyor: çarmıh-elektrik sokaklardaki susuşlarda, dağlara düşen ölüm çığlıklarında, zindanlar darağaçlarında, geçim sıkıntılı gecekondulunun kahrında, yoksulluğun sofrasındaki o dolu dolu sözsüzlükte, isyan yürekli analar ağıdında... Böylesi bir yangının yalımlarının şiiri sarmaması mümkün mü? Yaşanan gerçekliğin sanatsal düzlemde yeniden üretilmesi, bu yangının sanat'a, yazın'a taşınmasını da kaçınılmaz kılar. Şu sırlar, bunu yaptıklarını iddia eden kimilerinin, gerçeği tersyüz ederek, anlamlılığından uzaklaştırarak, çarpıtarak ve son tahlilde egemen güçlerin ideolojik yönsemelerine taraf kılarak bu işi yapıyor olmalarının uzun vadede tayin edici bir önemi yok. Yaşayanlar, tanık olanlar, duyarlıkla paylaşanlar, yaşayageldikleri yoğun-sancılı günlerden başlarını kaldıranlar şiirini de yazacaklar bu yangının, resmini çizecek, müziğini yapacak, romanını yazacak ve yarına yürüyeceklerdir vb. Ki, şimdiden atılan adımlar hiç de görmezden gelinemez. İşte, N. Çelik, 'bir fanila bir şort' yıllardır zindanda şiirini yazageldi yaşananın. "yüzakı bir savaş"ın çocukları yazıyor bu şiiri, 'sonu yenilgi bile olsa...' yani, C. Yücel'in anlatımıyla, "aşkla, ölümle, korkuyla, umutla ve uslu olmayan usuylan..."

(...)

Darağacına gönderilmek istenen, gidecekken de değerlerinin ve yaşamın savunmasını yapıp, Şafak Türküsü'nü söyleyen şairlerin dile getirdiği gerçeği, namluya sürülmüş mermi heyecanında safların önüne koydukları şiirleri, ağızbirliğiyle susanların da inadına, kararlıkla sahiplenmek, savunmak gerekiyor. Bunu yaparken yadsınmaması gereken bir diğer asal gerçekse, şiirin kendine özgülüğüyle kafa yormayı da ciddiye almak gerekiyor. Nitekim, "içerde, de, dışarda da yaratımın yasal koşulu aynı: Şiirin şiir olarak yazılmasının zorunluluğu!" derken, bu gerçeğin ayrımında oluşunu önemle vurgulamaktadır N. Çelik. Bununla bir-

likte, bu arkadaşın şiirindeki kimi aksamaları, kimi çalışmalarında şiirsellik düzeyini yakalamaktaki yetersizliği, özellikle ilk dönem şiirlerindeki belirgin imgesel örgü zayıflı, şiirin teknik kuruluşu vb. kimi sorunlu yanları sorgulama gereksinimi duyuluyorsa da, haklı ya da haksız oluşta, bunları daha uygun koşullarda tartışmaya bırakmak doğru olandır. Ki çelişkinin —ilerleme ve gelişmenin— diyalektiği nesnel düzlemdedir. Yaratımın tam'lığına dair saltık bakış yanıltıcıdır, idealisttir. Birlikteliğin iç mücadelesinde eksik olanın belirlenip giderilmesi, daha bir hedeflenen olmalıdır. bunun için yeterli koşul bilinçle çalışmamız ise de, gerekli koşulların oluşturulmasında verili olana karşı da kararlı bir tavrı gerekli kılar. Ve buradan yola çıkarak, sözkonusu suskunlukların üzerine yürümenin, bir yanıyla 'salvo bakışları' buraya yöneltmenin, daha onbeşinde nasıl ölümüne seven, yirmibeşi geçmeyen yaşımızın özgül gerçeğini daha anlatmak gereğinin inancı ve heyecanıyla dolu olmak gerekmektedir.

Döğüşken olmayan bir ömrün tarihi nedir ki! Ya döğüşken olmayan şiirin hayattaki yeri?...

IV.

Şafak Türküsü'nü söyleyen bu tok sesli arkadaş, bu; parayla alınmazları satan yoksul sokakların çerçisi, babası yitik bir bebeğin kapısına türkülü bir sabah bırakan, bir sorgu vakti, uykuda bir bebek nasıl susarsa öyle susan ve bir bayrak gibi askı demirine asılan, doksan günü kuru bir iskelet gibi geçen sarı saçlı kız'ın direnişini şiirine coşkuyla taşıyan, yüzlerini Beyrut'a benzettiği anaların çektiklerini volkan patlaması çığlıklarla paylaşan, an geldiğinde damdan düşer gibi bir kıza vurulmak isteyen ve "alın şu kalemi elimden, kanayan sözcükleri de alın — ölmek diyorum anlamıyor musunuz, biriniz karşı çıkın" diye haykıran,

Bu, ağzında mavi bir ıslıkla ve sırtında kurşun yanıklarıyla güneşe çiçek taşıyan ve zindanda yalınkılıç soyunup yatan. A. Kadir'in anlatımıyla "çıplak ve yalın" şiirler yazan Gültepeli delikanlı;

Mutluluğu yarınlardan koparıp alan insanın şiirini yazıyor.
yani militan bir ömrün militan şiirini!
ve ağızbirliğiyle susanların da inadına...
(...)

Derken, bir ses, sahibinden yana bir şaşırtıcılıkla dökülüyor ortayere; "... artık, 'Belli bir dünya görüşünün genel doğrularını tekrarlayarak' aralarına; ellenmekten altına pisleyen enikler gibi 'hüzün', imla kılavuzu niyetine 'acı', mihenk taşı niyetine vıcık vıcık 'mahpus romantizmi' serpiştirerek şiir yazdığını sanan 'düzayaklardan' kurtulma zamanı geldi de geçiyor bile...[6] diyor

Doğrudur. Düzayaklardan kurtulmak zorundayız. Ve bu eleştiri (!)nin körlüğünden, tekyanlılığından da kurtulmak zorundayız. Komprador-feodal kültür egemenliğine, saldırısına kafa tutmayı aklının ucundan geçirmeyen, özelde, dönemin sosyo-politik —kültürel gerçeği nedir ve tavır olmanın asıl yönü neresi olmalıdır, bunlara yanıt aramayan, eleştirinin yönelmesi gereken asıl hedefler perspektifinden yoksun düzkafalılardan da... Kurtulmalıyız! Ve bunlar unutmamalıdırlar ki;

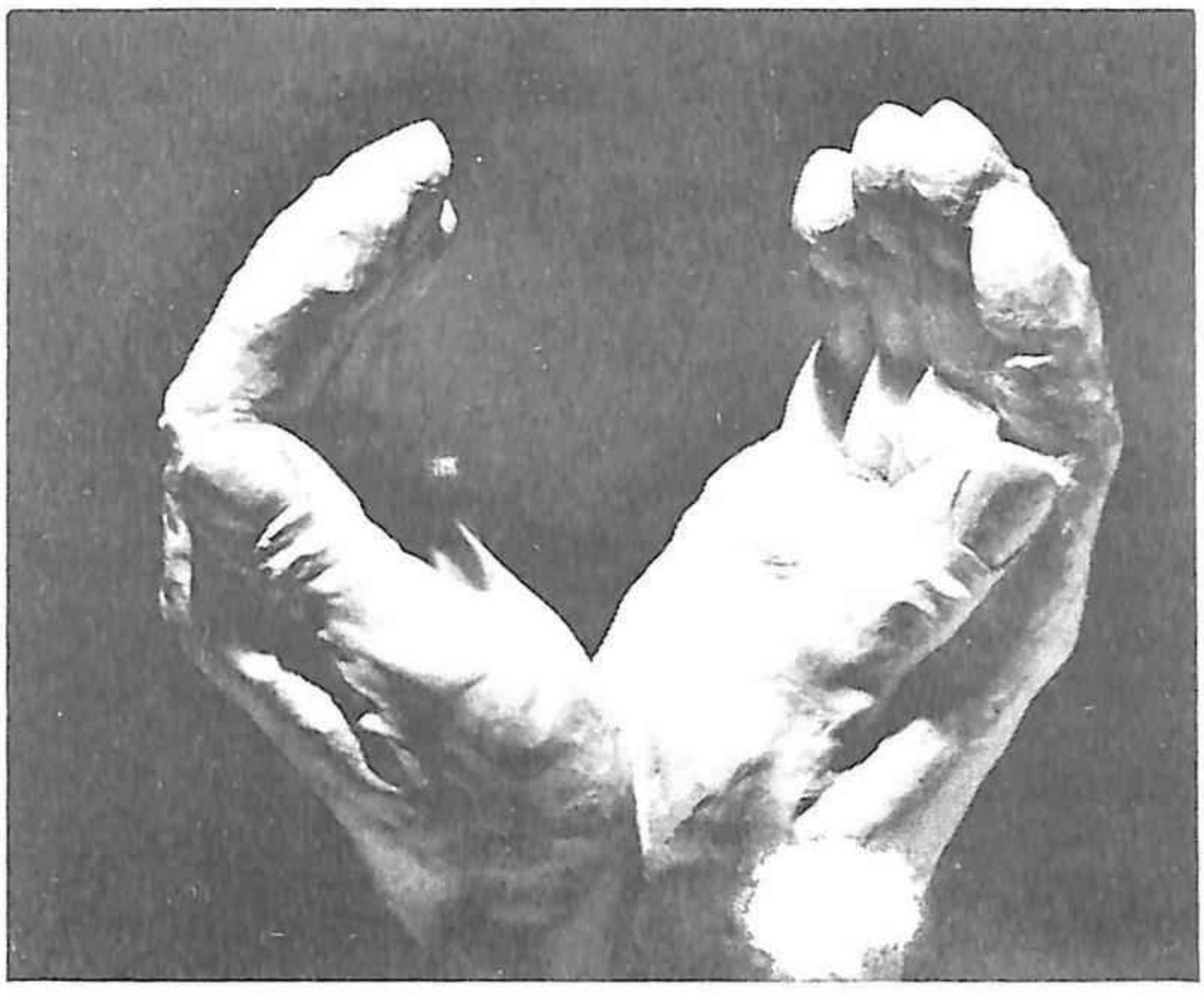

"pencerenizden dışarı baktığında güneşi saklamıyorsa gökyüzü sizden
kıyılarımızdan çekilip gitmiyorsa deniz terkeden sevgililer gibi ıslak
utancından kanatlarını çatılarınıza bırakıp kaçmıyorsa kuşlar
Ve apak karınlarındaki dinamit yaralarını
Sofralarımızdan saklıyorsa balıklar
ve korku sarısı gözlerinize birer tokat gibi inmiyorsa şafaklar
birileri
yaşadığımız günlerin diyetini ödediği içindir."

İşte bu gerçek asla unutulmamalı. Ve N. Çelik'in "Bayram Günleri" adlı şiirini burava böylece aldıktan sonra, sözü Safak Türküsü'nün güzel konuğu ana'nın, oğlu için yaktığı türküden bir dörtlükle bağlayalım artık. "Yıldızlar şarkı söyler gece yarısı —Güneşte gülucuğu bulutta yası— Herbirini sarmış şiir sevdası —beni şiirsiz bırakma oğul."

Bizi şiirsiz bırakma arkadaş! Zulümkarın, inkarcının, susanın da inadına!...
Şafak Türküleri daim kalsın. □

Dipnotlar

1- Şiir ve Gerçeklik, Ö. İnce, sf. 84
2- O. Alkaya, Şiir ATI-Kitap 1
3- Yeni Düşün, Kasım-86
4- N. Çelik, Şafak Türküsü
5- N. Çelik, Şafak Türküsü
6- S. Tuğtepe, Yeni Düşün, Kasım-86

YÜZYILIMIZIN BİR BÜYÜK MÜZİK ADAMI; *BELA BARTOK*

Ferhat Tunç

Bir gazeteciye iki kez doğduğunu söylemiş, ikincisini şöyle açıklamıştı Bela Bartok: *'1905 yılındaydı Budapeşte'de ki apartmanımı temizlemeye gelen kızın süpürge yaparken söylediği türkü dikkatimi çekmişti bir gün. Bu, benzerini ve o güne dek hiç duymadığım, alışılmamış yabansı bir ezgiydi. Kızın haberi yoktu bu türkünün kime ait olduğundan, sadece annesinden duymuştu onu, doğduğu bölgede daha böyle yüzlercesi söylenip duruyordu. Yepyeni bir evrenin habercisiydi bu sözler benim için ve ben bu evrene girmeliydim. İşe hizmetçi kızın doğduğu bölgeden başladım, sonra tüm Macaristan'ı gezdim halk müziğini dinleyip incelemeye koyuldum. Çalışmalarım ilerledikçe ülkede hiç bir bestecinin o güne dek tek notasından bile haberi olmadığı bir dans ve türkü hazinesine daldığımı anlıyordum.*

Büyük müzik adamı Bela Bartok 25 Mart 1881 yılında Negisentmiklos adlı küçük kentte doğdu... Sanatçının babası bolge tarım müdürü, annesi aydın bir

kadındı. Bela, ilk piyano derslerini annesinden almış dokuz yaşında ilk bestesini yapmış, ilk konserini vermişti. Genç müzikçi 1899'da Budapeşte'ye gelerek Liszt müzik Akademisine girmiş, bu kez Thoman ve Koessler gibi ünlü eğitimcilerin yanında bilgisini genişletmişti. Bartok, akademiyi bitirikten sonra piyanist ve öğretmen olarak çalışmaya başladı. 1907'de öğrenimini yaptığı akademinin profösörleri arasına katıldı.

Aslında müziği 19. yüzyıl ortalarında doğu Avrupa ülkelerinde başlamış olan "ulus ve müzik" hareketinin kişisel buluşların devamıydı Bartok'un. Amacı halk müziginde saklı olanı aşığa çıkarmak, beliren bu yeni anlatım yoluyla müziksel düşünleri yanıtlamaya hazır bir dil bulmaktı. Bartok başlangıçta doğal olarak romantik etkiye girmişti. "İzlenimci" bir dönem açmış, daha sonra uyuşumsuz barbarımsı ritimli aşırı çoşkulu, dinamik özelliklerden seçkinleşen kişisel bir usluba ulaşmıştı. Bunlar arasında ilk örneklerde piyano için 'Alegro barbaro' ve orkestra için "Macar taslaklarından" "Ayı dansı" ile ilk yaylı çalgılar dörtlükleri önce hiç bir ülkede kabul görememiş, aslında ham maddelerin fazla yalın kuru ve katı oluşu bu davranışların nedeni sayılmıştı. Ünlü müzikolog Alfred Einstein'in şu sözlerine hak vermek için uzun yıllar geçecekti. "Bela Bartok, kültür tarihinde ilkel ve sanatsal başlıkların müziksel anlatım olanakları yolunda sentezini yapan ilk sanatçıdır"

Bartok, Avrupa'da siyasi yapının giderel[illegible]meye başladığını sezmiş, 1938'de Nazi ordularının Avusturya'ya girişinde[illegible]a Macaristan'ında sonunu kestirmiş, Yaşamını başka bir ülkede sürdürmeyi düşünmüş, en uygun yer olarak Türkiye'yi seçmiştir. O dönem Adnan Saygan'a yazdığı mektupta "yaşanabilecek kadar bir gelir sağlanırsa" olağan üstü alçakgönüllü bir koşul gösteren büyük müzik adamının bu isteği gerici yönetim tarafından reddedilmişti.

İkinci Dünya Savaşının başlaması üzerine karısı piyanist Ditapastori ve oğlu Peter'le önce İsviçre'ye giden Bartok, ordan ABD'ye geçmiş kendisine çok yabancı ve uzak bir ortamda az bir ücretle Colimbia Üniversitesine bağlı "Yugoslav halk müziği milman paryitrsivi" tasnif görevine razı olmuştu. 1942 yıllarında başlayan "kan kanseri" hastalığı sanatçının ek gelir için verdiği konserleri engellemiş ve çok güç bir dönem geçirmiştir. O yıllarda Boston senfoni Orkestrası yöneticisi Serge Koussevitzky aynı üllkede yaşayan bu büyük yeteneği, çağın büyük müzik yenileyicisini anımsayan bir kaç kişi arasında yer almış, ona olen eşinin anısı için gene eşi tarafından kurulmuş "Koussevitzky Vakfı" adına biryapıt ısmarlamıştır. Bu yapıt Belo Bartok'un baş yapıtlarından birinin "orkestra için koncerto"nun doğumunu sağlamış, besteci yedi hattada tamamladığı yapıtı karşılığı bin dolar almış, ölümünden dörtay önce Koussevtzky yönetimindeki ilk çalışını radyodan izleyerek son mutluluğu tatmıştır.

Besteci 1945 yılının karanlık, hüzünlü bir Eylul gunu Newyork'ta bir hastane koğuşunda gözlerini kapadı. Cenaze masrafları, Amerikan Bestecileri Birliği tarafından odendi. Onun bestecilik yönü ölumünden epey yıl geçmesine rağmen, hâlâ gereği kadar değerlendirilememiştir. Ovsa müziği baştan sona kadar yeni düşunlerle dolu pek az besteciden biri, ne gelenek nede çağımızımkilerden etkilenmeden yalnız kendisi neyse öyle kalan bir sanatçıdır. Herici cağdaş müzikte layık olduğu yeri ancak özgür bir toplumda olacağına kuşkumuz yoktur.

HALK MÜZİĞİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE

Bela Bartok
(1881-1945)

Çokları halk müziğini armonilemeyi oldukça kolay, hemde özgün bir tema üzerinde beste yapmaktan daha kolay bir iş sanıyorlar. Öyle ya: Besteciyi yeni temalar yaratma derdinden kurtarmıyormu? İşini iyiden iyiye kolaylaştırmıyormu onun? Çok yanlış bir düşünce bu

Halk ezginlerini işlemek, adamakıllı güçlü bir iştir, daha da ileri gidip şöyle diyeceğim: Halk havalarından yararlanarak çalışmak baştan aşağıya özgün bir kocaman senfoni bestelemek kadar güçtür. Önceden varolan bir tema, besteciyi ne denli zorlar, nasıl baskı yapar ona, bunu düşünmek, işin güçlüğünü anlamaya yeter. Büyük güçlüklerin yalnız bir tanesi dir bu daha. Öteki güçlükler, halk ezgilerinin özelliklerinden doğar. Bu özellikleri sezmek gereklidir önce; sanrada onları iyicene kavramak, aşırmacaya kaçmadan, ustaca değiştirmek, süslemek gerekir.

Gerçekten, halk ezgilerinin bir sanat yapımı biçimine sokulması işi, nasıl herhangi bir beste yapmak için bir düzenleme ustalığı çok kullanırsan bir deyimle söyliyeyim, bir, "esin bolluğu"gerekliyse işte onları gerektirir.

Kimileri, halk müziğinde esinlenmeyi hem sırasız, hem de zararlı bir iş olarak görüyorlar.

Bu görüşü çürütmeye girişmeden, halk müziğine olan bu günkü eğilim, "Atonigue" denen eğilimle "Oniki nota müziği" ile nasıl bağdaşabilir, onu araştırmak istiyorum.

Kısa yoldan söyleyeyim: Hiç bir yoldan bağdaşamaz bu iki eğilim. Neden? Halk müziği bütün bütüne tonal bir müziktürde ondan; atonal bir halk müziği düşünebilirmisiniz? Öyleyse, on iki nota müziği "atonigue"müzik tonal halk müziği üzerinde kurulamaz. Anlamı tuhaf bir şey olur bu. Yirminci yüzyıl bestecilerinden bir kısmı eski halk kaynaklarına dönmekle açıkça atonal gidişin durmasına yardımcı olmuşlardır.

Üzücü Bir Yargı

"Çağımızın bestecisi için, halk müziğinden yararlanılarak kurulacak sanat müziği dışında yol yoktur" gibisinden düşüncelerle alışverişim yok benim. Gelge-

lelim bizim gibi düşünmeyenler içinden bir kaçı, halk müziğinin görevinden, öneminden sözederlerken, bizim kadar hoşgörülü olamıyorlar. Bakın değerli bestecilerimden biri neler söylüyordu geçenlerde:

"Bu gün dünyaya iyiden iyiye yayılan su halk şarkıları derleme işi, açıkça söylenmiyor hiç ama bir çeşit zihin tembelliğinin sonucudur. Yepyeni bir kaynağın başına üşüşmüşüz, boşuna kendimizi tazelemeye, kurumuş beyinlerimizin verimini artırmaya uğraşıyoruz. Oysa, yaptığımız, gerçekte, yeteneksizliğimizi beceriksizliğimizi örtmeye yarıyor ancak. Kavgada kaçmanın bir çeşidi bu. Yaratma ruhunu bozan, yok eden bir takım araçlardan salt kolaylıkları, rahatlıkları yüzünden, bir türlü vazgeçemiyoruz."

Çok üzücü bir yargı bence, bastan asağıya yanlış.

Nevi düsünüyorda bu biçim konuşuyoriar böyleleri? Herhalde şöyle diyorlar: Halk şarkılarına tutkun olan, onları derleyen besteci oturuyor masasının basına, aklına hiebir sey gelmeyince, umutsuzluktan, aciyor "derleme"sini, bir-iki parca seciyor icinden, sonrada, en ufak bir yaratma sancısı cekmeden, senfonieğini yazıveriyor.

Yok yok böyiesine basitlestirmeyelim konuyu. Bize karsı olanların ister istemez düstükleri en büyük yanlıslık konuyu gözelerinde olur olmaz büyutmeleridir. Shakespeare'i düşünseler ya, oyunların hiebirin-le konuyu kendi yaratmıs değildir O. Onunda mı beyni konularını, oradan, dacak kadar kurumustu. Oda mı yeteneksizliğini beceriksizliğini ortme ordu? Hele Moliere, o da daha ilerisini yapıyordu: konularını, baska kaynaklardan almak soyle dursun, yapıtlarının temel öğelerinden bazılarını bile o kaynaklardan cıkarıyor, bir takım deyimleri, bir takım tümceleri hic degistirmeden oyunlarına alıyordu. Haendel, oratoryalarından birini olduğu gibi Stradella'nın bir yapıtını yeniden düzenleyerek yazmıstı. Ama, ünlü bir ustanın elinden cıkma, aslından cok üstün dinleyiciye Stradella'yı hiçmi hiç düsündürmeyen bir düzenlemedir. Aşırmanın, "kurumus beyin" gibi, "beceriksizlik" gibi seylerin sözü edilebilir mi bu konuda? Evleneme elbet. Trajedilerinden birinin konusu Marlove'dan oldu diye Shakespeare icin, bir takım ispanyol kaynaklarından yararlandı diye, Moliere icin, halktan cıkma, yabancı kaynaklı konuları alıp kullandı diye Stravinsky icin de edilemez.

Bir yazın yapıtı için konu ne ise, bir müzik yapıtı icinde tema odur. Yazında, heykelde, resimde olduğu gibi, müzikte de önemli olan, konunun nereden alındığı değil, nasıl islendiğidir. Konunun nasıl islendiğine, bir buna bakmak, sanatcının ustalığını, anlatım gücünü, kisiliğini ölcebiliriz.

19. Yüzyıldan Kalma Moda

Baska bir yönden de bakılabilir konuya: Bach'ın sanatı, müziğin yüzyıllık, belki de daha uzun bir dönemini nasıl kapsar, o donemin müziğine nasıl güclü bir damga vurur, hep biliriz. Bu müziğin bütün ogeleri (motifleri, kullandığı konular) Bach'tan once gelmiş, geçmiş müzikçilerin yarattıkları kullanacakları kalıplara tam tamına uygundur. Bu ustanın müziğinde, örneğin Freskobaldi'nin, daha yığınlarla eski bestecinin de kullandıkları biçim ogelerini saymakla tüketemezsiniz. Kötü birsey mi bu? Aşırma mı? Hayır olurmu oyle sey? Her sanatçı kendinden once gelenlerden bir dayanak, bir temel edinmek ister, hakkı vardır buna.

Yalnız hakkı yoktur, ayrıca zorunlu olurdu böyle yapmaya. Öyleyse neden dayanak diye, temel diye halk sanatını alıp kullanmaya hakkımız olmasın.

Sanatçının ille de kendi yaratması olan temaları kullanmak zorunda sayılması, ondokuzuncu yüzyıldan kalma bir modadır. Romantizm'e özgüdür bu görüş, bu herşeyde bireysellik, tekbaşınalık arama görüşü.

Bir sanatçı sanatına temel olarak alacağı ögeleri Brahms'tan, Schuman'dan değilde, halk müziğinden alsa, bu ne, "beyin kuruluğu", nede "beceriksizlik" belirtisi sayılır; yukardan beri anlatıklarım bunu açıklamaya yeter sanıyorum.

Yukarıda belirttiğim görüşe taban tabana aykırı bir başka görüşte vardır; kimileri, ulusal bir sanatın doğabilmesi için, halk müziğine üzerine eğilmek, onun kurallarını batı müziğinin aşılamak yeter sanıyorlar. Bu görüşünde, kısırlıkta ötekinden aşağı kalır yeri yoktur. Bu türlü düşünenler, ötekilerden de çok önemsiyorlar. Büyütüyorlar konuyu. Ama bir müzik yapıtını bestelemenin bir şey yaratmanın önemini pek düşünmüyorlar. Oysa çeşitli müzik ögelerini bir araya götürüp bir bütün yaratma sanatı, dehanın ölçüsüdür, denek taşıdır.

Müzik Geleneği Ve Halk Müziği

Demek istediğim şu; Yetenekli bestecilerin elinde bilimsel müzikle kaynaşıp kendine özgü yanlarını o çeşit müziğe aşılamış olmadıkça, halk müziğinin sanat değerinden bahsedilemez. İster halk müziği olsun, ister başka çeşit müzik yeteneksiz kimselerin eline geçtimi, yitirir değerini, yozlaşır. İstediğince "esinlesin" o kimseler halk müziğinden ya da bilmem hangi müzik türünden sonuç hiç değişmez sıfırdır.

Başkaca müzik geleneği olmayan, olsada pek önemsiz sayılacak gibisinden az olan ülkelerde halk müziğinin özel bir önemi, üstünlüğü vardır. Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinin çoğunda, özellikle Macaristan'da böyledir durum.

sözlerimi Kodaly'nin şu sözleriyle bitirmek istiyorum:

Eski Macar müziğiyle ilgili yazılı belgeler çok azdır. Bu yüzden Macar müziğinin tarihiyle, Macar halk müziğinin tarihi, aşağı yukarı aynı şeylerdir. Halkın konuştuğu dilin, eskiden konuşulan dille ortak yanları nedenli çoksa, nasıl halkın dilini inceleyip, eski dil üzerinde yargılara varabiliyorsak, halk müziği de, tarihsel belgelerin boşluklarını doldurmakta işlerimize yarıyacaktır. Sanat yönünden halk müziğinin önemi, bizim için, kendi öz müziğini yüzyıllarca önce kurmuş ülkeler için olduğundan çok daha önemlidir. O ülkelerde halk müziği sanat müziği içinde erimiş, onunla kaynaşmıştır artık. Alman bestecisinin Bach'ta, Bethoven'de bulabileceği ulusal müzik geleneklerini biz ancak köylerde, halkın ağızında bulabiliriz.

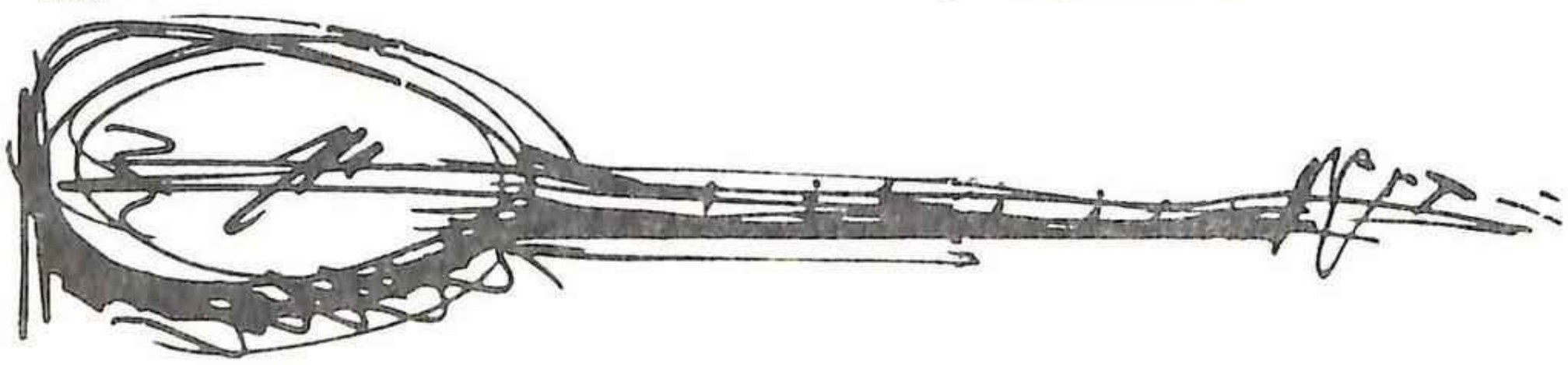

OKUYUCUDAN

Arkadaşlar,

Haksız bir şekilde, daha dergiyi bile görmeden yayın hattının 'Popülist' olabileceğine dair kaygılar duyduydum. Nedenselliğini burda tartışmanın şimdilik bir yararı yok sanırım. Ancak şu kadarı açık ki bir güzel yanıldım. Elime ulaşan 5. sayı özelinde söylüyorum bunu ki gerçekten özenle kotarılmış bu sayı, yanılgımı kanıtladı bana. Sevindim. Böylesine yanılmak ve bunun bu güzellikle kanıtlanması öyle çok anlamlı ki. İçten başarılar...

Yine de beni bir 'güzel düşman' bilmeye devam edin. Hatta bunu kendiniz ve her okurdan isteyin. Buna şiddetle gereksinmemiz var. Anlatmaya çalıştıklarım;

Eksiklerimiz pek çok olacak! Ama her an bunları beklemek ve kararlıkla üzerine gitmek zorundayız. Biliyoruz ki gelişmenin gerekli koşulu, eksikliği duymayı bilmemizden geçiyor ve yeterli koşullu, bu eksikleri bilinçle ve çabayla giderme yanlışlara karşı amansız olmakla mümkündür. Ki sözettiğim bir 'güzel düşmanlık' bu aşamada özellikle gerekli bize...

Yine yanılıyor olabilirim —çok dert etmiyorum bunu— ve yanılıyorsam bunu Tohum kanıtlasın yine, öğretici olan bunlar. Ancak 5. sayı özelinde görebildiğim kadarıyla;

—Tohum, kapağında da yazıldığı şekliyle 'Sanat ve Edebiyat Dergisi' değil henüz. Bir kaç desen-resim çalışmasının yer alması dışında, bir edebiyat dergisidir ancak. Kuramsal ve özünsel katkılarla sanatın diğer alanlarına ulaşmak zorundayız. Diyelim ki müzik-sinema-tiyatro-halkbilim-resim vb. dallarda, inceleme-eleştiri yazıları ve ürün aktarımıyla bu eksikliği yenmeliyiz.

—Kapak, düzenleme, basım tekniği, mizanpajı vb. açılardan, yani biçim açısından düzeyi başarılı buluyorum. Devamını sağlamalıyız. Birkaç küçük ayrıntı dışında teknik açıdan kalite iyi yani. Ancak, redaksiyon olayı —Her derginin cansıkıcı bir sorundur bu— kötü. Bunu en kısa zamanda aşmak, hataları asgariye i[illegible] zorundayız. Belki önemsiz bir örnek gibi gözükecek ama edebiyatın teknik kurallarındandır ve bu yasal kuralı özellikle bir yazın dergisi küçümseyemez. Evet, diyelim ki "de" bağlacının kullanımındaki kimi hatalar. (Kuşkusuz ki gözden kaçmıştır ama aşılmalı bu). Bkz. 'Sunu' yazısı, "F. Baykurt ile yaptığımız söyleşiyide" Buradaki "de"-nin, kalma durumundaki "-de" ile bir ilişkisinin olmadığı, bağlaç olarak "de" olduğu ve ayrı yazılması gerektiği açık. Çok küçük şeyler ama özen gerekli...

—Adına, amacına daha yaraşır bir Tohum için bir anda getireceğim kimi öneriler, kuşkusuz ki, sizlerin düşünmediği ya da hedeflemediği şeyler değildir. Yine de, kimi önerilerimi iletmemde yarar var sanırım.

Evet, basım yanlışları çok daha az, temiz işçiliği, redaktesi, basım kalitesi, biçimi her adım da daha gelişen Tohum, içerik zenginliğine sahip işlerini en üst düzeyde yerine getiren çok

daha iyi bir yazın-sanat dergisi olmayı bir an dahi gözden ırak tutmaz. Bunun için de arayışları daim olmak zorunda.

—Bunun için; diyelim ki yerleştirilmeleri dağınık yapılan dünya şiirlerinden örnekleri, belirlenmiş uzun vadeli bir perspektifle, aynı sayfaya toplayıp, derli toplu yayınlamak! Yetinmeyip, ilerde Latin Amerika-Yunan-Afrika-Uzakdoğu-Yakındoğu-Fransız-Alman şiiri vb. şekilde ilişkin araştırma yazılarıyla da besleyip, ürün örneklemesine gitmek çok iyi olur. Bunu kuşkusuz ki sadece şiirle sınırlamayıp, diğer yazın ve sanat dallarına doğru yaymak yerinde olur. Ve gerekliliktir. Bu düzey yakalanmalı...

—Yine özgül durumunuzdan da yararlanarak, Alman yazın'ı-sanatı hakkında dönem dönem bilgilendirici yazılar yayınlanmalı, ürün örneklerine gidilmeli, oradaki, Türkiye'li yazarların çalışmalarından kesitler almalı, Türkiye'deki yazınsal-sanatsal gelişmeler de belirli aralıklarla, derli toplu verilmelidir.

Türkiye'deki yazın-sanat ortamıyla, özellikle de okur potansiyeliyle buluşmak özel olarak hedeflenmelidir. Bundan, okuyucunun, yazar-sanatçıların desteğini sağlamak gerçekten de önemsenmelidir. Özellikle boyutlu okur kitlesinin besleyici yeraltı ırmakları rölüne bilinçli işaret etmeli, buna hayat kazandırmalıyız. Neler yapılabilir bu konuda? Sanıyorum, denediğiniz şeyler vardır ancak; burdaki yazın-sanat ortamının tartışmalarına **gerektikçe** katılmak, hatta kimi tartışmaları başlatıcı olmak, yararlı olabilir (örneğin; yazın-sanatta en büyük tehlikenin ne olduğuna ve günümüz duyarlık noktasına dair bir yazı. Çıkış yeri Nazım'ın "Sanatta en büyük tehlike sekterliktir" yaklaşımı olabilir. vb)

—Ya da sanat cephesi. özelde parti sanatı-sanatçısına dair (ki sadece bu kısımla ilgili bir çalışmamı iletebileceğimi umuyorum) olabilir bu! Okur katkısı özellikle hedeflenmeli; buna hizmette kimi yarışmalar düzenlenebilir.

Yine ülke gerçeğinin özgül bir yanını oluşturan içerdekiler gerçeğine dair toplumsal duyarlığa kültürel ivme taşıyarak adımlar vb.

(..) Kısacası, daha pekçok şey. Tohum, hep daha iyiye güzele başarıya doğru boy atıp gelişecek olan sevincimiz olarak, eksiklerine karşı amansız olmalıdır. Bunu yapacağına inanıyorum. Bizi zorluklar ve başarı bekliyor. Dostlukla... □

Mehmet Çetin

Sevinmek Elden Değil!

Merhaba sayın Tohum yöneticileri

Tohum'u büyük bir titizlikle izliyor ve başkalarınında izlemeleri için elimden geleni yapıyorum.

Bu çizgide bir sanat ve edebiyat dergisine ihtiyacın olduğu açık. Tohum bu boşluğu doldurup öne atılabilcek dergi durumunda...

Tohum sayı 5'i kadınlara ayırmanız ne güzel bir şey. Hem de çok yönlü bir anlatımla. İsteğim, sadece 8 Martlarda değil her zaman ele alınacak bir sorun olarak gündemde tutmanızdır.

Şiirlere gelince. Onları bir başka seviyorum. Hepsi biribirinden güzel. Uğraş verenlere, başarılar dilemekten başka bir şey kalmıyor bana.

Başarılar dilerim. □

A. Kerim, Frankfurt

TÜRKİYE KİTABEVİ HİZMETİNİZDEDİR!

1.	YILANI ÖLDÜRSELER/ *Yaşar Kemal*	7.50 DM
2.	DENİZ KÜSTÜ/ *Yaşar Kemal*	15.00 DM
3.	GÖKYÜZÜ MAVİ KALDI/ *Sabahattin Eyuboğlu-Yaşar Kemal*	15.00 DM
4.	ÜÇ ANADOLU EFSANESİ/ *Yaşar Kemal*	10.00 DM
5.	HÜYÜKTEKİ NAR AĞACI/ *Yaşar Kemal*	7.50 DM
6.	İNCE MEMED 1/ *Yaşar Kemal*	15.00 DM
7.	İNCE MEMED 2/ *Yaşar Kemal*	15.00 DM
8.	BİNBOĞALAR EFSANESİ/ *Yaşar Kemal*	15.00 DM
9.	ÇAKIRCALI EFE/ *Yaşar Kemal*	7.50 DM
10.	SARI SICAK/ *Yaşar Kemal*	10.00 DM
11.	YAŞAR KEMAL SÖZLÜĞÜ/ *A. Püsküllüoğlu*	5.00 DM
12.	AL GÖZÜM SEYREYLE SALİH/ *Yaşar Kemal*	15.00 DM
13.	FİLLER SULTANI/ *Yaşar Kemal*	12.50 DM
14.	KUŞLAR DA GİTTİ/ *Yaşar Kemal*	6.50 DM
15.	AĞRIDAĞI EFSANESİ/ *Yaşar Kemal*	7.50 DM
16.	ORTADİREK/ *Yaşar Kemal* (Dağın Öte Yüzü 1)	15.00 DM
17.	İNCE MEMED 3/ *Yaşar Kemal*	20.00 DM
18.	TENEKE/ *Yaşar Kemal*	10.00 DM
19.	ALLAHIN ASKERLERİ/ *Yaşar Kemal*	7.50 DM
20.	YAĞMURCUK KUŞU/ *Yaşar Kemal* (Kimsecik 1)	15.00 DM
21.	YER DEMİR GÖK BAKIR/ *Yaşar Kemal* (Dağın Öte Yüzü 2)	15.00 DM
22.	PERİ BACALARI/ *Yaşar Kemal* (Bu Diyar Baştan Başa 1)	10.00 DM
23.	DENİZLER KURUDU/ *Yaşar Kemal* (Bu Diyar Baştan Başa 2)	10.00 DM
24.	NUHUN GEMİSİ/ *Yaşar Kemal* (Bu Diyar Baştan Başa 3)	10.00 DM
25.	BİR BULUT KAYNIYOR/ *Yaşar Kemal* (Bu Diyar Baştan Başa 4)	10.00 DM
26.	KALE KAPISI/ *Yaşar Kemal* (Kimsecik 2)	20.00 DM
27.	ÖLMEZ OTU/ *Yaşar Kemal* (Dağın Öte Yüzü 3)	15.00 DM
28.	DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ/ *Yaşar Kemal* (Akçasazın Ağaları 1)	15.00 DM
29.	YUSUFÇUK YUSUF/ *Yaşar Kemal* (Akçasazın Ağaları 2)	20.00 DM
30.	İNCE MEMED 4/ *Yaşar Kemal*	20.00 DM

Ve Dünya Türk edebiyatından seçme Roman, Öykü, Şiir, Tiyatro kitapları, Ansiklopediler, Dergiler, Tebrik Kartları, Kaset ve Plaklar. Siyasi ve Bilimsel inceleme kitapları. Çocuk kitapları.

ÜCRETSİZ KATALOĞUMUZU İSTEYİNİZ!

BUCHHANDLUNG TÜRKEI
TÜRKİYE KİTABEVİ
Verlag, Versand & Vertrieb

5000 Köln 1
Eigelstein 48.
Tel: 0221 123139

KAYBOLUYORSUN

Zeynel Abidin
Ankara, 86

"Dayan,
Ve yarat kendini
Sevginin kurşunlandığı yerde
Yarın gülüşünde soğusun hançer"

Lüks semtlerde parçalanıyor beynin
Yüreğin mahcup
Ömrünün labirent yollarında
Kayboluyorsun

Unuttun,
Uzakta kaldı zindan
Çırpınan sessizliğinde kentin
Parmakların kanatıyor umudu
Ağlayamıyorsun

Hangi dalda asıl yarınların
Gitar suskun, ezgi aç
Kendi türkülerini
Çalamıyorsun

Oysa ne şirindi gençliğin
Kederinin vatanıydı aysberg
Yargıç önünde yedi verdi direncin
Şimdi kabuklu bir sırtlana
Sarılıyorsun

Bilinen bir sabaha geceyi şifreledik
Başımız suçsuz ellerimiz "günahkar"
Neden dökülmüş kaya gibi
Susuyorsun?